Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

…инай 1921 оной …ин 21-һээ гарана. | № 193 (18516) | 1990 оной августын 23, четверг | Сэн 3 мүн.

КРЕМЛЬДЭХИ ЗҮБШЭЛЭЛГЫН УУЛЗАЛГА

Августын 21-дэ Москвада СССР-эй Верховно Соведэй болон правительствын түлөөлэгшэд Латвиин түлөөлэгшэдтэй уулзаһан байгаа. Кремлиин Ехэ ордоной Грановитова палатада «түхэреэн столой» дэргэдэ ССР Союзай болон Латвиин хоорондохи харилсаануудай гол ёһо гуримуудтай холбоотой асуудалнуудаар хоёр талынхид һанамжануудаа хэлэһэн байна.

Хөөрэлдөөнэй үедэ СССР-эй Верховно Соведэй Национальностьнуудай Соведэй Түрүүлэгшэ Р. Н. Нишанов, СССР-эй Президентскэ соведэй гэшүүн, СССР-эй арадай депутат Г. И. Ревенко, национальна политикын ба нацинууд хоорондын харилсаануудай талаар Национальностьнуудай Соведэй комиссиин түрүүлэгшэ Г. С. Таразевич болон СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо В. Х. Догужиев гэгшэд СССР-эй Президентын майн 14-нэй Указай бүхы дүримүүдые Латвида дүүргэхэ шухала гэжэ онсолон тэмдэглэһэн байгаа. Шэнэ Союзна договор бэлдэлгын гол ёһонууд тухай тэдэнэр хөөрэжэ үгөө. Республикада хубилалтануудай боложо байхада, хүнэй эрхэ сүлөө сахилгада, нэгэ нэгэндээ хүндэтэйгөөр хандахаар арадуудые хүмүүжүүлгэдэ анхарал хандуулагдаба. Латвида үзэгдэдэг Союзна харша зарим үйлэ хэрэгүүд тушаа халаглангяар хэлэгдээ.

Латвиин Верховно Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо А. В. Крастиньш, республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо, СССР-эй арадай депутат И. О. Бишер, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй дэргэдэхи республикын Министрнүүдэй Соведэй саг үргэлжын түлөөлэгшэ, СССР-эй арадай депутат Я. Я. Петерс зүбшэн хэлсэгдэһэн асуудалнуудаар һанамжануудаа хэлээ һэн.

Иимэ зүбшэлэлгын хөөрэлдөөнүүдые үргэлжэлүүлхэ хэрэгтэй гэжэ тэдэнэр хэлээ.

(ТАСС).

…коммунистнууд, Россин Совет Федеративна Социа…публикын ажалшад!

…толилогдоһон РСФСР-эй Компартиин ажал ябуул…гын проект КПСС-эй Программна мэдүүлгын, Ус…СС-эй XXVIII съездын бусад документнүүдэй үндэ… дээрэ бэлдэгдэнхэй. Тэдэнэй бодолнууд саашадаа …ое. Партиин XXVIII съездын, РСФСР-эй Компартиие …байгуулгын съездын делегадуудай һанамжанууд, …организацинуудай, коммунистнуудай олон тоото ду…гэ түс проект соо суглуулагданхай.

Проект бэлэдхэлэй комитедээр бэлдэгдээ юм. Тэрэнэй хүдэлмэриин бүлэгүүдтэ КПСС-эй ба РСФСР-эй Компартиин Центральна Комитедүүдэй гэшүүд, партиин XXVIII съездын делегадууд, РСФСР-эй Арадай депутадуудай съездын «Россин коммунистнууд» гэһэн депутадуудай бүлэгэй, Россин коммунистнуудай үүсхэл гаргадаг съездын, КПСС-тэхи демократическа платформын коммунистнууд-хубилгагшадай секциин, КПСС-тэхи марксистска платформын, научна ба зохёохы ажалтай интеллигенциин түлөөлэгшэд хабаадаһан байгаа.

РСФСР-эй коммунистнуудай ажал ябуулгын программын дурадхагдаһан проектые КПСС-эй организацинуудта бүхы талаһаань гүнзэгыгөөр зүбшэн хэлсэхэ, хүдэлмэришэдэй, таряашадай, интеллигенциин, сэрэгэй алба хаагшадай, эхэнэрнүүдэй, залуушуулай, ветерануудай хараа бодолнуудые, хандасануудые хараада абан, тэрэнэй удхые баяжуулха, эдэ дурадхалнуудыень хараада абан, РСФСР-эй Компартиие эмхидхэн байгуулгын съездын хоёрдохи шатада хаража үзэгдэхэ бологдоно.

РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай гэшүүдэй заседани дээрэ дурадхагдаһан проект гол түлэб һайшаагдаа һэн.

РСФСР-эй Компартиин ЦК.

ПРОЕКТ

…ФСР-эй КОМПАРТИИН АЖАЛ ЯБУУЛГЫН ПРОГРАММА

…Совет Федеративна Республикын Комму…ти өрөө хүшэр эрхэ… тогтоогдоно. Олон… захиргаанай-албан …гуримай бэелүүлэгдэ…да бии болоһон эко…, политическэ ба …анай талаар ехэ кри…убликада, бүхы орон … үзэгдэнэ.

…ые революционно …ндхэхэдэ, урид хү…й шиидхэгдээгүй асуу… бии болоо, зүришэл… болон бэрхэшээлнүүд …эрһэн байгаа. Хубил…хэлгын үедэ хэгдэһэн …дүүнүүдшье энээнэй …рожо үгөө. Хубилган …ын хэмжээнүүд эр…нда үндэһэлһэн программада түшэглэдэг байгаагүй, залан сэхээр бэелүүлэгдээгүй, хубилган шэнэдхэлгын социалис үг удха ба шэглэл мартагдаһан байгаа. Социализмда, коммунизмда харша хүдэлөөнүүд бии болоо.

РСФСР-эй Компарти хадаа интернациональна ехэ отряд мүн. Тэрэнэй бүридэлдэ 130 үндэһэ яһанай коммунистнууд ороно. Тэрэ хадаа КПСС-эй таһаршагүй хубинь болоно, тэрэнэй Программна документнүүд болон Уставтай зохилдуулагдан хүдэлнэ.

Гэхэ зуура Россин Федерациин онсо өөрэ илгаануудые хараада абан, ажал ябуулгын өөрын программатай байха хэрэгтэй гэжэ РСФСР-эй Компарти тоолоно.

…иально-экономическа талаар

…жэлнүүдтэ арадай …йдалай хэмжээе тог…лха, харин саашадаа …шэн ангиин, таряаша…теллигенциин зохёо… үндэһэ һуури дээрэ, …ын экономическа ба …олой талаар арга бо…дые, түүхэй эдэй ба…нүүдые ашаг үрэтэй…эжэ, тэрэниие һай… гээшэ гол зорилго… Россин Федерациин …нууд тоолоно.

…эй гуримшуулагда…икодо шэлжэн орол…лис шэглэлые РСФСР-…арти дэмжэжэ, хам…өөриин харилсаануу**дые хубилгаха, хүниие хүнэй дарлаха ябадал зайсуулха, тэрэнэй олон янзын түхэл янзануудые адли тэгшээр хүгжөөхэ тухай КПСС-эй XXVIII съездын шиидхэбэринүүдые бодото дээрэнь залан шууд бэелүүлхэ юм.** Зөөриин ямар нэгэн түхэл янзые хүсөөр баадхажа, гүрэнэй зөөриие тэрэнэй мэдэлһээ бүхы дээрэнь гаргажа болохогүй гэжэ республикын коммунистнууд тоолоно. Гүрэнэй зөөриин үндэһэ һуури дээрэ демократическа ёһоор шэнэдхэгдэһэн ажахы эрхилхэ түхэл янзанууд, ехэ ашаг үрэтэй, дэлхэй дээрэхи эрдэм-техникын дэбжэлтын шэнэ туйлалтануудые бэлээр хэрэглэдэг, хүнэй экономическа аша туһые бэелүүлдэг байһанаа харуулха гэжэ бидэ этигэнэбди.

Хуулиин ба финансово-урьһаламжын эрхэ нүхэсэлнүүдэй хажуугаар түсэблэлгые эдэбхитэйгээр хэрэглэхэ, тэрэниие үндэһөөрнь хубилгаха, демократиин шэнжэтэй болгохо, ажалша коллективүүдые түсэбүүдэй бээе дааһан зохёон байгуулагшад болгохо шадалгай гүрэнэй хүтэлбэриин тааруу зохид арга оньһо бүрилдүүлхын тула бидэ оролдохобди. Республикын, тэрэнэй национально-гүрэнэй, национально-газар дайдын ба захиргаанай-газар дайдын байгууламжануудай арадай ажахын комплексно хүгжэлтын зорилгонуудые, гол шухалада тоологдохо хараа шэглэлнүүдые тодорхойлолгодо түсэблэлгын үүргэ алдагдаха ёһогүй.

Экономическа реформын ба тэрэнэй хараа түсэбүүдэй шухала удха шанарые тайлбарилхын, дэлгүүртэ һэжэглэнгеэр хандаха ябадалые зайсуулхын, хара ямяа хэрэхэ ябадалтай тэмсэхын тула тайлбарилан ойлгуулгын бүхы арга хэрэгсэлнүүдые РСФСР-эй Коммунис парти хэрэглэхээр хараална.

Марксистска платформын ба үүсхэл гаргадаг съездын эмхидхэлэй бюрогой оруулһан нэмэлтэ. Дэлгүүртэ шэлжэн орохо үедэ социальна үнэн зүб бэшэ байдал тогтоогдохо ёһогүй гэжэ коммунистнууд тоолоно. Ажал хэнгүй олзо доход абаха ябадалда хүргэхэ үмсын капиталай дэлгүүр байгуулгада, ажалша коллективүүдэй гэшүүн бэшэ хүнүүдтэ акцинуудые худалдалгада, мүн тэрэшэлэн олон хүнүүдые заатагүй хүдэлмэригүй болгохо хүлһэнэй хүдэлмэриин хүсэнэй дэлгүүр байгуулгада коммунистнууд эсэргүүсэн тэмсэхэ болоно.

Экономикын тэнсүүриеэ алдаһан эрхэ байдалда сүлөө үнэ сэнгүүдые тогтоожо болохогүй, энэнь мүнгэнэй үнэгүй болохо ябадалые ба экономическэ кризисые һүжэрөөжэ болохо гэжэ бидэ тоолонобди.

Социальна үнэн зүб байдал, үнэн сэхэ ажалай нүлөө батадхаха гээшэ политикынь шухала зорилго гэжэ РСФСР-эй Компарти тоолоно. Ажал хэнгүйгөөр, хүн зоной зөөриин ба социальна талаар илгарха ябадалтай Россин Федерациин коммунистнууд тэмсэл буултагүй ябуулха юм.

Ажалшадые гүрэнэй зүгһөө ажалаар лаб хангаха, мэргэжэлэй бэлэдхэлэй ба мэргэжэл дээшэлүүлгын арга боломжо, саг зуура хүдэлмэригүй байха үедэ материальна талаар лаб хангалга парти түйлаха; нэн түрүүн инвалидуудай, пенсионернүүдэй, олон үхибүүдтэй гэр бүлэнэрэй, һулаар хамгаалагданхай бусад бүлэг хүн зоной материальна талаар һүнгэ байлгые ба социальна аша туһые хангахын түлөө, холын Хойто зүгэй, Сибириин ба Алас-Дурна хизаарай районуудта ажаһуудаг хүдэлмэрилэгшэдэй социальна байдалые бэхижүүлхын түлөө эрид шууд тэмсэхэ юм.

Россин Федерацида экономическа талаар бээе даанхай байдал олгохын, бүхы хэмжээндэ **өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилгые хүгжөөхын,** тон шухала асуудалнуудые шиидхэхэ талаар арадай депутадуудай Соведүүдтэ үргэн эрхэнүүдые ба дүүрэн харюусалга олгохын түлөө РСФСР-эй Компарти оролдохо байна. Регионуудай экономическа ба социальна хүгжэлтые адлидхахын тула республиканска түсхай жаса байгуулха хэрэгтэй гэжэ тоолонобди.

Экономикодо байгууламжын талаар хубилалтануудые хэжэ, эд хэрэглэлгын секторэй хубиие үргэдхэжэ, оборонно промышленностиие ондоо шэглэлтэй болгожо, **арадай хэрэглэмжын эд бараа үйлэдбэрилгые ба хангалгые түргэнөөр үргэдхэхын түлөө;** үйлэдбэриин һалбарипаа гэр байрын һалбарида финансын ба материально-техническэ нөөсэнүүдые шэнээр хубаарилжа, предприятинуудай, нийтын эмхинүүдэй болон хүн зоной хубиин мүнгэн зөөриие хэрэглэжэ, **гэр байра барилгын хэмжээе эрид ехэ болгохын түлөө** Россин коммунистнууд тэмсэхэ юм.

Инвалидуудые, дайнай ба ажалай ветерануудые, албата уялгаяа дүүргэжэ байгаад ами наһаяа алдагшадай бүлэнэрые, сэрэгэй алба хаагшадай бүлэнэрые, мүн тэрэшэлэн багшанарые, врачнарые, эрдэм ухаанай хүдэлмэрилэгшэдые, олон үхибүүдтэй айлнуудые, Чернобылиин АЭС дээрэхи һандаралгаһаа хохидоһон зоноһоо нүүлгэгдэһэн хүн зониие гэр байраар хангаха талаар гүрэнэй, нютагай Соведүүдэй зүгһөө туһаламжа үргэдхэхэ хэрэгтэй гэжэ РСФСР-эй Компарти тоолоно.

Ажалай уласхоорондын хубаарилгада ба хамжаанда республикын экономикые үргэнөөр ба адли тэгшээр **хабаадуулгада,** тэрэниие дэлхэйн дэлгүүртэ оруулха хэрэгтэ, хамтын предприятинуудые байгуулгада, экономическа сүлөө зоно бии болголгодо, республикын хүн зоной аша туһа болон хуулита эрхэнүүдые хангаха зуураа, эд бараа үйлэдбэрилэгшэдэй уласхоорондын сэхэ холбоо барисаа хүгжөөлгэдэ РСФСР-эй Компарти туһалха байна.

Удаан болзорой зорилгонуудые бэелүүлхын хажуугаар хэрэглэмжын эд бараанай, хангалгын ба үйлэдбэриин хэрэгсэлнүүдэй гэмгүй һайнаар хүдэлдэг дэлгүүртэ шэлжэн орохын тула экономическа талаар тааруу зохид эрхэ нүхэсэлнүүдые байгуулха арга олгохо талаар **кризистэй тэмсэхэ шухала ба яаралтай хэмжээнүүдые хойшолуулангүй зохёожо, бодото дээрэнь бэелүүлхэ шухала** гэжэ РСФСР-эй Компарти тоолоно.

[Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта].

ЭЛҮҮРЫЕ ХАМГААЛГЫН ШИИДХЭГДЭЭГҮЙ АСУУДАЛНУУД

44 автономито республиканuудта, хизаарнууд ба областьнуудта олоной хабаадалгатай митингнүүд болон жагсаалнууд үнгэргэгдэжэ, РСФСР-эй медигүүдэй эб эмхитэй ажал ябуулгын үдэр тэмдэглэгдэһэн байгаа. Эсэгэ ороной элүүрые хамгаалгын шиидхэгдээгүй шанга асуудалнуудта анхарал хандуулхын тула үнгэрһэн субботын үдэр 70 мянга гаран хүн Россин хото городууд болон һуурин тосхонуудай үйлсэнүүдтэ гараһан байна.

— Манай медицинэдэ үзэгдэдэг олон тоото дутуу дундануud хамтын ябуулгануудай энэ үдэр элеэр харагдаба,— гэжэ ажалшадай хамтын арсалдаануудые шиидхэхэ талаар РСФСР-эй Элүүрые хамгаалгын хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай координационно комитедэй түрүүлэгшэ А. Кузнецов хэлэнэ. — Москвада болон Ленинградта, Смоленскдэ ба Ярославльда, Татаарай АССР-тэ ба Примориин хизаарта болоһон митингнүүдтэ, жагсаалнуудта Россин больницануудай бираа таһарһан байдал, эгээл шухала эм домууд болон зэр зэмсэгүүдэй ехээр дуталдадаг, тоосоогүй бага салин тухай, медицинын хүдэлмэрилэгшэдэй социальна байдалай даншье бирагүй байһан тухай сагаан халаадтай хүнүүд сэдьхэлээ хүдэлгэн хэлэһэн байна.

Хамаг юумэнһээ үлэһэн мүнгэн һалбарида һомолхо ябадалһаа арсаха, нийтэ национальна продуктын 3 процентын элүүрые хамгаалгада зорюулагдадаг байгаа һаань, тэрэниие 7 процентдэ хүргэхэ гэһэн координационно комитедэй уряа эрид шууд дэмжэгдээ. Гүрэнэй эмнэлгын эмхи зургаануудай хажуугаар, үмсын, гэр бүлын, кооперативна, арендна болон бусад эмхи зургаануудые бии болгохо, страховой медицинын ёһо гуримуудта шэлжэн орохо хэрэгтэй гэжэ митингдэ хабаадагшад хэлэбэ.

Диилэнхи олонхи ушарнуудта профсоюзуудай үүсхэлээр үнгэргэгдэһэн хэмжээ ябуулганууд нютагуудтахи совет, партийна, ажахын хүтэлбэрилэгшэдэй анхаралые татаба. Тиигэжэ нийтэ республиканска хэмжээнүүд абтажа эхилээ. Жэшээнь, 20 автономито республикануудта, хизаарнууд ба областьнуудта январиин нэгэн болотор дотоодын нөөсэнүүдэй мүнгөөр медицинын хүдэлмэрилэгшэдэй салингые дээшэлүүлхэ шиидхэбэри абтаа. Гэр байрын асуудалые шиидхэхэ талаар хубилалта болохо янзатай. Жэшээнь, Астраханска областьдо тушаагдадаг гэр байрын 5—6 процентые медигүүд абадаг болохонь. Элүүрые хамгаалгын хүдэлмэрилэгшэдтэ һургуулида ороодүй хүүгэдэй эмхи зургаануудта һууринуудые нэмэжэ үгэхэ, нийтын транспортаар түлбэригүйгөөр ябаха эрхэ олгохо гэжэ зарим нютагай Соведүүд шиидхээ.

— Нютагуудта манай эдэбхи үүсхэлэй дэмжэгдэһэниинь, Россин медицинын олониитын нэгэдэн нягтаржа байһаниинь республикын хэмжээгээр хөөрэлдөөнүүдые амжалтатайгаар хэхэ этигэл найдал түрүүлнэ,— гэжэ А. Кузнецов мэдүүлнэ.— Сентябриин 10—15-да «түхэреэн столой» дэргэдэ Россин правительстватай уулзалга үнгэргэхэ болоһондомнай туһалһанайнь түлөө РСФСР-эй Дулдыданги бэшэ профсоюзуудай федерацида баяр баясхалан хүргэнэбди. Тэндэ бүтэмжэтэй шиидхэбэринүүд баталан абтаха бээ гэжэ хүлеэнэбди.

(ТАСС).

…ОДОТО БАЙДАЛҺАА ТОБШОЛОЛ ХЭЖЭ...

…ээн үдэр респуб…орнай хура бороо …үбһэ тэжээл бэлэд…эрэмжэтэй үе тогто…ашье байгша ондоо …эгүй үбһэ тэжээл бэ…ёһомнай урдынхиһаа …хожомдожо эхилһэн…н таһалгаряагүй шахуу …хура борооһоо улам…унжагайржа байна.

…эр партиин республи…омитедэй бага зал соо …ёно холбоогоор (селек…) зэлжээтэ зүблөөн үн…жэ, тэндэ тэжээл бэ…, ургаса хуряалгада …н ябаса шэнжэлэгдэ…эн хэлсэгдээ. Түрүү…публикын Бурятскагро…эй соведэй түрүүлэг… Н. Найданов һүүлэй …ар дэлгэрэнгы шэнжэ…

…арай эхин—август …хадһаа үнгэртэр үбһэ …элэдхэхэ, мүн ороо…эгэлэй ургамалнуудые, …артаабха хуряаха та…н хүдэлмэриин унжа…шахардуу хүндэ хү…далда ороод байһан…ажалан, мүнөөдэрэй …эрлэгдэбэ. Бидэ мү… гол түлэб тэжээл бэ… болон хуряалгын …дэлмэриие түргэдхэхэ, …ай ферма, гүүртэнүү…ондо» отарануудые …эдэ бэлдэхэ ажалаа …эмхидхэжэ ябуулха …тодорхойгоор хэлсэ…онобди. Мүн эндэ эли…эн дутагдалнуудаа …а талаар ямар хэмжээ…бгажа байһан тухайнь …ди,—гэжэ Н. Н. Найданов …үблөөндэ хабаадагшад…уулба.

…й мэдээгээр гэхэ гү, …гша оной августын 20-…айдалаар республика …ай бүхыдөө 93 мянган …үбһэн бэлэдхэгдээ гэхэ …түсэбынь оройдоол 19 …дэ хүргэгдөөд байна. …хугасаа соо 88 мянган …сенаж, 132 мянган тон…ис дарагдаа. Тэрэшэлэн …уудай АВМ агрегадууд …ан тонно ногооной ви…й гурил гаргаа. Тоб…, байгша ондо адууһа условно толгой бүхэндэ …нер тэжээлэй единицын …эн үбһэн, сенаж, си…гооной гурил бэлэдхэг…энь нёдондоной энэ …оо 1,28 центнерээр ба…на юм.

…ай уларилай тогтууригүй …на үбһэ тэжээл бэлэд… хүдэлмэри унжагайраа … Гэбэшье энэ хугасаа Кабанскын районой ажахынууд үбһэ бэлэдхэхэ түсэбөө 42,6 процентдэ, Хурамхаанай, Загарайн районууд 41 процентдэ хүргөөд байна. Һүүлэй байдалаар Кабанскын тэжээл бэлэдхэгшэд бултыень ахижа гаранхай гэхэ гү, али адууһа малайнгаа условно толгой бүхэндэ 6 центнер тэжээлэй единицын хэмжээнэй үбһэ тэжээл нөөсэлжэ абаа. Байгаалиин гасалан бэрхэшээл ушаруулааншье һаань, бии байгаа машина, техникээ бүтээсэтэйгээр хүдэлгэжэ тэжээл бэлэдхэхэ түрүү технологи, онол аргануудые үргэнөөр хэрэглэһэн ажахынууд хэзээдэшье урагшатай ябана. Жэшээлбэл, Н. И. Шоленой хүтэлбэрилдэг Байгалай ОПХ сабшагдаһан ногоогоо һалхитуулан хатааха технологи нэбтэрүүлһэнэй ашаар 2520 тонно үбһэ бэлэдхэжэ, түсэбөө 58 процентдэ хүргөө. Мүн эндэ 7247 тонно сенаж, 269 тонно ногооной витаминтай гурил бэлэдхэгдэжэ, хэмжээнэй үбһэ тэжээл абтаа.

Мүнөө үедэ бүхы шахуу районуудта үбһэ һалхитуулан хатааха 53 мянган тонныn багтаамжатай складууд бии гээшэ. Жэшээлбэл, 1987 ондо республикын мэргэжэлтэдэй зүблөөнэй үнгэргэгдэһэн Сэлэнгын райондо 7 мянган тоннын багтаамжатай складууд бии. Теэд түс район мүнөө оройдоол 4451 тонно үбһэ бэлэдхээд байна. Мүн Хяагтын район 1600 тоннын складтай аад, 1262 тонно үбһэ һүрилөө.

Зарим ажахынуудта тэжээл бэлэдхэхэ хүдэлмэри тон муугаар эмхидхэгдэнхэй. Тусхайлбал, Бэшүүрэй районой «Сибирь» совхоздо мүнөө оройдоол 233 тонно сенаж дарагдаад, адхашье силос, асашье үбһэн бэлэдхэгдээгүй байна. Мүн Хяагтын районой Мөөрөөшын совхоздо 48 тонно үбһэнһөө ондоо ямаршье зүйлэй тэжээл абтаагүй. Тэрэшэлэн Сэлэнгын районой «Бестужевский» совхоздо мүнөө хүртэрэө оройдоол 641 тонно үбһэн, 60 тонно сенаж, 60 тонно ногооной витаминтай гурил бэлэдхэгдээ.

Мүнөө олон ажахы, районуудта хура бороогой таһалдангүй ороходо үлеэжэ хатааха түхеэрэлгэтэй складуудынь хүсэдөөр хэрэглэгдэнэгүй. Хэрбээ саашадаа мүнөөдэрэйнгөө технологёор ажалаажа байха болсо һаань, тэжээл бэлэдхэлгэдэ үшөө 2—3 һарын болзор хэрэгтэй. Эндэ то…хой тобшолол хэхээр болсо гэжэ һанагдана.

Байгша ондо таряанай ургаса хуряалга хүнгэн байхагүй. Ушарынь хэдээ ажахынуудта соохорложо ургаһан таряан, мүн надхажа унаһаншье таряан элбэг. Мүнөө хаа-хаанагүй ороонһото ургамалнууд жэгдэ эдеэшэжэ байна. Һүүлэй мэдээгээр Кабанскын районой зарим ажахынууд горохой ургаса сабшажа захаланхай.

Мүнөө сагта таряагаа гээлтэ хоролтогүй хуряажа, хүсэд хүрэхөөр үрэһэ хүрэнгын таряа суглуулжа хааха гээшэ гол зорилго мүн. Илангаяа обёосой үрэһэ сэбэрлэжэ хааха хүдэлмэридэ анхарха шухала.

Таряа хуряалгын улам ойртожо байгаашье һаань, республикымнай олон райондо ургаса хуряалгада хабсаадуулагдаха комбайн, жатканууд, ороонһо хатааха, сэбэрлэхэ, илгаха түхеэрэлгэнүүд хүсэд заһабарилагдажа бэлэн болгогдоогүй байха юм. Жэшээлбэл, республика дотор комбайнуудай 80 процент, ороонһо сэбэрлэхэ машинануудай 90 процентнь бэлэн болгогдоо. Гадна Бэшүүрэй, Баргажанай, Мухар-Шэбэрэй, Прибайкалиин районой зарим ажахынуудта ургаса хуряалгын машина, техникэ заһабарилагдажа дүүргэгдээгүй байна. Хэрбээ Мухар-Шэбэрэй райондо Ленинэй нэрэмжэтэ, «Искра», «Коммунизм» колхозууд үбэлэй сагта комбайн, жаткануудаа заһабарилагдадаг һаань, хүршэ «Знамя Ленина» колхоз, «Эрдэм», «Одон» совхозууд һаянайл бэлдэжэ захалаа.

Малтагдаһан хартаабхаяа ехээр шулгалангүй бэлэдхэлэй пунктнуудта тушаахынь тула Тарбагатайн, Мухар-Шэбэрэй, Кабанскын болон бусад районуудта түсгаар контейнернүүд абаашагдажа үгтэхэ юм. Тиимэһээ ажахынууд контейнертэй хартаабха хадагалха склад, һараабшануудые түхеэрхэ болоно. Хартаабхаһаа гадна овощ суглуулжа худалдаха хүдэлмэрээ үргэдхэхэ хэрэгтэй. Нэн түрүүлэн үнэ сэнгыень доошолуулжа, худалдажа абаха дуратай хүнүүдтэ хэдыешье үгэхэдэ хамаагүй. Байгша ондо гансал ороонһо таряан хүн бүхэндэ 4 центнерһээ ехэ бэшээр худалдагдаха. Бусад продуктнуудые хэдыешье абахадань хамаагүй гэжэ нүхэр Найданов шэнжэлэл хэхэдээ тэмдэглээ.

Зүблөөндэ Бэшүүрэй районой АПО-гой түрүүлэгшэ Ф. Е. Еримовэй, партиин Мухар-Шэбэрэй райкомой нэгэдэхи секретарь М. В. Рютинэй, Хяагтын районой АПО-гой түрүүлэгшэ В. М. Стручковой, Зэдын районой АПО-гой түрүүлэгшэ Ю. А. Фоминой тобшохон тоосоон шагнагдаа.

— Үбһэ тэжээл бэлэдхэлгэ унжагайрса. Мүнөө гээгдэлһээ гарахаар тодорхой хэмжээнүүд абтажа байна. Таряанай ургаса һайн, жэгдэ эдеэшэжэ байна. Бэлэдхэлэй хүдэлмэри үргэдөө. Хартаабхамнай ургасатай. Хоёр түсэб дүүргэгдэхөөр хэ. Бэлэдхэлэй эмхинүүд хэлсээнһээ үлүү хартаабха худалдажа абахаяа арсана. Бидэ үлдэһэн ургасаяа хаана хэхэмнай гээшэб. Тоһо, түлишын материал дуталдана. Сенаж дарахадамнай полиэтиленовэ пленко байхагүй,— гэжэ Фёдор Ермилович Ефимовэй тобшохоноор хөөрэхэдэнь, республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо А. М. Шевченко:

— Дабһа сүршэхэдэ хамаагүй. Нэгэ дүрбэлжэн метрэй 5 килограмм хүртэхөөр дабһа сүршөөд һайнаар нягтаруулан дарахада пленкоһоо дутуугүй юм. Дабһан бии. Баазануудһаа абагты,— гэжэ, харюу үгэбэ.

Мухар-Шэбэрэй районой ажахынууд үбһэ хуряалгаяа түргэдхэжэ захалаа. Мүнөө эндэ овощ хуряаха хүдэлмэри зэргэшэнхэй. Тэрэшэлэн хартаабхаяа малтажа захалхань. Партиин райкомой нэгэдэхи секретарь Михаил Васильевич Рютин бодото байдалаа хөөрэхэһөө гадна, ушарһан бэрхэшээлнүүдээ тоолон хэлээ. Илангаяа хартаабхын контейнернүүд үсөөнөөр ерээ. Овощ зөөхэ автомашина дуталдана. Мүнөө райондо 200 тонно эртын капуста, 20 тонно үгэрсэ, кабачки абаашагдангүй хэбтэнэ. Ургаса хуряалга хүшэрхэн байха. Унаһан таряан ехэ. Комбайнуудай запас частьнууд хомор. Хэрбээ запас частиин бии болон сасуу бүхы комбайнуудыень хүдэлгэгдэхөөр бэлэн болохо юм. Механизаторнуудта, үбһэ хуряагшадта сагаан эдеэн, тамхин худалдагдангүй гэжэ мэдүүлээ.

Хяагтын болон Зэдын районуудай агропромышленна нэгэдэлнүүдэй түрүүлэгшэнэр В. Стручков Ю. Фомин хоёрой тоосоон удхаараа адли байгаа. Сагай уларилай хэды тааруу бэшэ… рэмжагүй байгаашье һаань, эдэ районуудай ажахынууд ургуулһанаа сүм хуряажа абахаар бүхы хүсэеэ элсүүлхэбди гэжэ найдуулба. Эндэ илангаяа хартаабха, овощ хуряахада, тоог дээрэхи таряа сэбэрлэжэ хааха… хүдэлмэришэд хэрэгтэй гээшэ ха.

Вл. ЖИГЖИТОВ,
манай тусхай корр.

Тэжээл бэлэдхэлгэ—бүгэдын хэрэг

ҺОГООБОРИШЬЕ ҮЛӨӨНГҮЙГӨӨР

Хүлэй совхозой Василий Егорович Хайдуковой хүтэлбэрилдэг тэжээл бэлэдхэлтын звено Хоринго район соо суурхаһаар үнинэй юм.

Энэ коллективэй гэшүүд жэл бүхэндэ бүтээсэтэйгээр хүдэлмэрилжэ, үгтэһэн даабаринуудаа хододоо үлүүлэн дүүргэдэг. Тэдэнэр нёдондо зундаа һайнаар хүдэлжэ, үбһэ бэлэдхэхэ түсэбөө үлүүлэн бэелүүлээ һэн.

Луговод В. Хайдуковой звеногой хуряаха сабшалан бүхыдөө 484 гектар юм. Тэрэнэй 220 гектарынь Доодо-Нугада Үдэ голой эрье зубшаһан набтар доро газарта оршодог.

Тэжээл бэлэдхэлгын түрүүшын үдэрһөө эхилжэ, Василий Егоровичой хүтэлбэрилдэг звеногой гэшүүд машина, техникээ шадабаритайгаар хэрэглэжэ, ургасаа хура бороодо оруулангүйгөөр суглуулан сомоо.

— Доодо-Нугын сабшаланда 400 гаран центнер үбһэ шанартайгаар һүрилжэ, малшадта тушааха ёһотойбди. Звеногоймнай гэшүүд … шанарта онсо … хандуулна,— гэжэ Виктор Егорович нүхэдөө … хөөрэнэ.

Энэ коллективэй ажалша бэрхэ хүнүүд олон. Жэшээлбэл, В. Кобин, С. Батуев, А. Михайлов, А. Хайдуков, Хандагайн леспромхозой токарь Г. И. Матвеев болон бусад ажалаа өөһэдөө мэдээд хэдэг гээшэ.

Хүлэй совхозой дүршэлтэй луговод В. Е. Хайдуков үнгэрһэн хабар даалгагдаһан сабшалангайнгаа үрэжэл һайжаруулжа, үндэр ургаса абахаар ехэ хүдэлмэри ябуулһан юм.

Хабартаа энэ сабшалан дээрэ дүн хамтадаа 300 тонно наг шэбхэ гаргагдажа, гектар бүхэнэй 4 центнерэй хүртэхөөр минеральна үтэгжүүлгэ оруулагдаһан байна. Гадна бүхы сабшалангаа хоёр удаа ундалуулаа һэн.

Луговод В. Е. Хайдуковой звено машина, техникээр хүсэд хангагданхай. Тракторай тармуураар суглуулагдаһан баал үбһэ түсгаар һүри болгохо түхеэрэлгэтэй. Тэрэнээ ашагтайгаар хэрэглэжэ, үдэрэй туршада 10 гаран һүри бодхооно.

Мүнөө жэлдэ «КПС-51» түхэлэй үргэн абасатай косилкатай, үбһэ суглуулха «ТП-Ф-45» түхэлэй оньһон түхеэрэлгэтэй болонхой. Эдэ техникэнь һаянайл хүдэлгэгдэжэ эхилээ. Дүршэлтэй механизатор В. А. Красиков шэнэ техникээ суглуулан хабсаргажа, бүтээсэтэй һайнаар ашаглана.

Хура бороогой хэды ороошье һаань, В. Хайдуковай звено наратай сэлмэг үдэрнүүдтэ 130 гаран гектарай хатаһан үбһэ тармажа, 2600 центнер үбһэ һүрилөө.

Бороогүй сэлмэг үдэрнүүдтэ 400—500 центнер үбһэ һүрилхэ аргатайбди. Оньһон түхеэрэлгэнүүднай яһала найдабаритай хүдэлнэ. Механизаторнууднайшье дүршэлтэй зон,— гэжэ звеное хүтэлбэрилэгшэ Василий Хайдуков хөөрэнэ.

Түс коллективэй даажа абаһан сабшалан дээрэ ногоониинь нёдондонойхиһоо һайнаар урганхай.

Г. БАДМАЕВ,
манай корр.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Звеное хүтэлбэрилэгшэ В. Е. Хайдуков; хатаһан ногоо тармана.

А. ЦЫДЕНОВЭЙ фото.

НҮХЭД ЁҺОНОЙ ШАЛГАЛТА

Эдэ үдэрнүүдтэ таряа хуряалгын урда тээхи нүхэд ёһоной заншалта шалгалта хаахаанагүй үнгэргэгдэнэ. Һаяхан Хурамхаанай районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой ороонһо таряа ургуулагшадай, мүн таряанай тоог дээрэ ажалладаг арендаторнуудай звенонууд хоорондоо түрүүшынгээ шалгалта үнгэргөө.

Ургаса ургуулагшад арендна харилсаагаар ажалаа эмхидхэхэһээ хойшо бүхы юумэеэ уридшалан түгэс бэлдэдэг болонхой юм. Энэ шалгалтын үедэ зарим тэды юрэнхы дутагдалнууд элирүүлэгдэжэ заагдаа. Жэшээлбэл, колхозой арендна звенонуудта хүндэ К-700, Т-150 түхэлэй тракторнууд, хэдэн комбайн заһабарилагдажа дүүргэгдээгүй байба. Мүн тоһо, түлишын материал хүсэд хүрэхөөр асарагдаагүйнь элирээ. Механизаторнууд һаядаа запас частьнуудай бии болон сасуу дутагдалаа усадхажа, трактор, комбайнуудаа түгэс заһабарилха юм.

Шалгалтын үедэ агроном Ж. Ц. Доржиевай хүтэлбэрилдэг звено бусадһаа һайн бэлэдхэлтэй байба.

Энэ жэлдэ Барханай таряашадай ургуулһан таряан һайн, баян ургаса абтахаар. Тиимэһээ арендаторнууд бүхы ургасаяа гээлтэ хоролтогүйгөөр суглуулхын тула мүнөө һүүлшынгээ бэлэдхэл хэнэ.

В. ДОНДУПОВ.

ПРОЕКТ

РСФСР-эй КОМПАРТИИН АЖАЛ ЯБУУЛГЫН ПРОГРАМ

(Түгэсхэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

(Россин коммунистнуудай үүсхэл гаргадаг съездын эмхидхэлэй бюрогой тус асуудалаар баримталдаг хараа шугам. Гүрэнэй республиканска бюджедэй гарза гаргашын орошоhоо ехэ байлгые зайсуулха талаар правительствын хараалhан шэглэлнүүдэй хажуугаар, мүн дэлхэйн бодото байдалда үндэhэлэн, бэелүүлхэ шухала:

— олзо доходой хойноhоо финансова хиналта тогтоохо, тэрэ тоодо нөөсэлгын банкда нэрэнүүдые тоолоhон ниитэ, нэгэн тоосоонуудые бии болгохо ба жэлдэ 10 мянган түхэригhөө үлүү гараhан олзо доход тухай деклараци үгэдэг болохо, олзо доход тухай мэдээнүүдые хазагайруулhанай түлөө харюусалга шангадхаха;

— hүүдэрэй экономико ба ажал хэнгүй олзо олохо ябадал зайсуулха зорилгоор мүнгэнэй реформо бэелүүлхэ, үлүү байhан мүнгэн зөөриин горитой хубииень усадхаха;

— угай зөөридэ нэмэжэ байдаг налог тогтоохо;

— сэбэр мүнгэгүйгөөр хэгдэдэг тоосооноhоо сэбэр мүнгөөр хэгдэдэг тоосоондо мүнгэ «оруулха» ябадалые болюулха;

— тусгаар хугасаада оптово болон рознично үнэ сэнгүүдэй хиналта тогтоохо ба тэрэниие шангадхаха, кооперативна ба дэлгүүрэй худалдаа наймаанда саада захын сэнгүүдые тогтоохо. Гүрэн түрэдэ ба ниитын эмхинүүдтэ бии байhан бүхы арга хэрэгсэлнүүдые иимэ хиналта бэелүүлхын тула хэрэглэхэ.

КПСС-тэхи демократическа платформын коммунистнууд — хубилгагшадай секциин дурадхаhан «социально-экономическа политикын талаар» гэhэн бүлэг

Орон дотор ба республика соо гуримшуулагдадаг дэлгүүрэй экономикодо шэлжэн орохо талаар бэелүүлэгдэжэ байhан хүдэлмэриие РСФСР-эй Компарти дэмжэнэ. Иимэ шэлжэн оролгын үедэ гүрэн түрын зүгhөө иимэ хэмжээнүүдэй лаб хангагдахын тула КПСС оролдохо болоно:

— бүхы бүлэг хүн зоной hуудал байдалые муудуулхагүй, хожомоо тэрэниие hайн болгохо арга олгохо бүлэг хэмжээнүүдые абаха;

— ажалшадые ажалаар хангаха ашаг үрэтэй арга онhо зохёохо, тэрэ тоодо мэргэжэлтэдые бэлдэхэ ба мэргэжэлыень дээшэлүүлхэ, хүдэлмэриин хүсые нүүлгэхэ эрхэ байдал хангаха, мэргэжэлээ дээшэлүүлхэ гү, али саг зуура хүдэлмэригүй байха үедэнь лаб хангаха;

— шадал багатай хүн зоной аша туhые хамгаалха, хоолойгоо тэжээхэдэнь хүрэхөөр мүнгэн зөөрөөр лаб хангаха;

— зөөриин элдэб түхэл янзануудые адли тэгшээр хүгжөөхын ба хэрэглэхын түлөө КПСС оролдохо, зөөриин ямар нэгэ янзые гол шухалада тоолохо ябадалда эсэргүүсэхэ юм. Дэлгүүрэй харилсаануудые нэбтэрүүлхэ талаар бодото хэмжээ ябуулгануудта РСФСР-эй Компарти туhалха байна. Тэрэнэй организацинууд болон органууд экономикые сэхэ хүтэлбэрилхэ гэнэ бэшэ. Гэбэшье кризисhээ гаралгын эршэ ба эсэсэй амжалта коммунистнуудhаа нилээн дулдыдаха. Экономическа реформын ба тэрэнэй хараа шугамай шухала удха шанарые ойлгуулан тайлбарилхын, дэлгүүртэ hэжэглэнгээр хандаха ябадалые зайсуулхын, обществодо үргэнөөр үзэгдэдэг болоhон хара амяа хараха ябадалтай тэмсэхын тула пропагандистска арга боломжонуудаа хэрэглэхээр парти хараалжа. (Али нэгэнэй шэлэгдэхэ вариентын түгэсхэл).

РСФСР-эй Компарти мүнөөнэй социально-экономическа политика эдэбхитэйгээр зохёожо, үйлэдбэридэ, арадай засагай ба ажахы хүтэлбэрилгын зургаануудта хүдэлдэг коммунистнуудаар дамжуулан бодото дээрэнь бэелүүлхэ юм. Али нэгэнэйнь шэлэгдэхэ экономическа шиидхэбэринүүдэй янзануудые хаража үзэхэ, шэнжэлхэ ба зохёохо, **дэлгүүртэ шэлжэн орохо талаар дурадхагдаhан программые бүгэдэ арадай зүбшэн хэлсэлгэдэ табиха,** тэрэ тоодо партида үгэ булялдаата хөөрэлдөөнүүдые үнгэргэхэ юм. **Бүгэдэ арадай референдум үнгэргэжэ, тэдэниие баталан абахые бидэ баадхахабди.**

Аграрна асуудалаар. Хүдөөгэй хүн зоной социально-экономическа байдалые үндэhөөрнь хубилгаха ябадал РСФСР-эй Компарти түйлаха юм.

РСФСР-тэхи газар тухай, арендэ ба арендэнэ харилсаанууд тухай, хото городуудай болон хүдөө нютагуудай хоорондохи экономическа холбоо барисаанай үндэhэ hуури, хүдөөгэй хүн зониие социальна талаар хамгаалга ба элүүр энхыень хамгаалга тухай, эд хэрэглэгшэдэй кооперациие хүгжөөлгэ ба бусад асуудалнуудаар хуулиин проектнүүдые зохёолгодо РСФСР-эй Компартиин ЦК болон «Россин коммунистнууд» гэhэн депутадуудай бүлэг эдэбхитэйгээр хабаадаха байна. **Хүдөө нютагуудай нэн түрүүн Хара бэшэ хүрьhэтэй нютагуудай, Хойто зүгэй, Сибириин ба Алас-Дурна хизаарай хүдөө нютагуудай социальна байдалые шэнэдхэхэ гүрэнэй программа зохёожо бэелүүлгые түйлаха** зорилго урдаа табинабди. Хүдөө нютагуудта газ оруулха, электрижүүлхэ ба автомобилиин харгынуудые бариха хэрэгые гол түлэб гүрэн түрэ даажа абаха зэргэтэй.

Бидэ хүдөөгэй экономикын **олон ондоо түхэл янзын** байхын түлөө, таряашадта үйлэдбэриингөө эмхидхэлэй хэлбэринүүдые өөhэдөө тодорхойлхо эрхын түлөө, колхозууд, совхозууд, кооперативууд болон хүдөөгэй таряашадай ажахынуудай **экономическа адли эрхэнүүдэй** түлөө тэмсэхэбди. Таряашан хүнэй өөрынгөө ажал хүдэлмэриин эзэн байхын түлөө оролдохобди, хүдөөгэй ажахынуудай, саад-огородой кооперативуудай хүгжэлтэдэ, эдеэ хоолой продуктнуудые үйлэдбэрилгэдэ, газар ашаг үрэтэйгөөр эдлэжэ шадаха хүнүүдтэ газар таhалжа үгэхэ хэрэгтэ туhалхабди. Мүнөө үедэ городуудай болон индустриальна түбүүдэй ажалша коллективуудай хүдөө нютагта али болохо туhаламжа үзүүлхэ гэзшэ амин шухала болоод байна.

РСФСР-эй аграрна союзай зорилгонуудые РСФСР-эй Компарти дэмжэнэ, тэрэнэй нютагуудай зургаануудай эдэбхитэй харилсаа тогтоохыень, таряашадай аша туhые хамгаалхадань, аграрна-промышленна комплексын бүхы дээрэ хүгжэлтэдэнь туhалхые бүхы коммунистнуудые уряална, промышленность болон хүдөө ажахын үйлэдбэриин хоорондохи экономическа харилсаанууд адли тэгшэ байха ёhотой гэжэ тоолоно.

Байгаали аршалан хамгаалгын талаар ажал ябуулгада. Россин Федерациин байгаалиин баялигуудые гамтайгаар ашаглаха ба арьбадхахын түлөө, хүнэй ажамидархада таарамжатай оршон байдал зохёохын түлөө хүдэлөөндэ эдэбхитэйгээр хабаадаха гэзшэ коммунистнуудай жаяг заршамай ба политическэ уялга мүн болоно.

Байгаали хамгаалха талаар хуули зохёолгые үндэhөөрнь шэнэлхын түлөө, байгаалиин баялигуудые эдлэхэ талаар экономическа онол арганууды зохёохын түлөө, ажахын-техническэ проектнүүдые ниитын зүгhөө туршадаг байха гурим нэбтэрүүлхын түлөө бидэ тэмсэхэбди.

Брянска, Калужска, Орловско, Рязанска, Смоленскэ, Тульска, Курска, Липецкэ, Белгородско, Воронежско болон бусад областьнуудта **Чернобылиин аюулта hандаралгын хойшолонгуудые усадхаха** союзна-республиканска программые Компарти дэмжэнэ.

Хальмагай АССР-тэ, Ураалда, Кузбасста, Курска магнитна аномалиин оршондо, Волго, Обь, Амар мүрэнүүдэй эрьенүүд шадар, Ладожско нуур ба Байгал далайн, Хара, Каспиин ба Балтийска далайнуудай оршон тойрон, Хойто Зүгэй үсөөхэн хүн зонтой арадуудай ажаhуудаг хизаар нютагуудта экологическа байдалые элүүржүүлхэ талаар **РСФСР-эй правительствын хэмжээнүүдые бэхижүүлгэдэ коммунистнууд эдэбхитэйгээр хабаадаха.**

Соёлой, эрдэмэй, hуралсалай талаар

Соёл культурые хүгжөөлгэ, арадай ухаан бодолой талаар жаяг заршамай талаар элүүржүүлгэ тухай анхарал оролдолго республикын ухаан бодолой талаар баялигуудые тэрэнэй бүхы эрхэтэдэй ашаг туhада ашаглалга **РСФСР-эй Компартиин политикын гол шухала шэглэлнүүд болохо.**

Россин Федерациин арадуудай үндэhэн, олонациональна соёлые, арадай урлан зохёолгые, түүхын ба соёлой памятнигуудые сахин хамгаалхын ба hэргээхын түлөө, номой хэблэл үргэдхэхын түлөө партийна организацинууд бүхы юумэ хэхэ.

Сүлөөтэ ёhоор зохёон байгуулхын түлөө, оюун бэлигтэндэ гамтайгаар хандахын, тэдэнэртэ сэдьхэл бодолой ба материальна али болохо туhаламжа дэмжэлтэ үзүүлхын түлөө тэмсэхэбди. Соёл культурые, искусство болон эрдэмэй хүгжэлтые, залуу бэлигтэниие дэмжэхэ талаар Компарти тусхай жасануудые, шангуудые болон стипендинүүдые тогтоохоор хараална.

Бага хото городуудые болон hуурин тосхонуудые социальна болон соёлой талаар hэргээн **хүгжөөхэ** программые зохёохо ба бэелүүлхэ хэрэгтэ, Хара хүрьhэгүй нютагуудай, Сибириин болон Алас Дурна зүгэй соёлой баялигуудые арьбадхаха хэрэгтэ коммунистнууд тодорхой хубитаяа оруулха байна. Бүхы арадуудай соёлой, ухаан бодолой талаар харилсан баяжахын түлөө соёлой-национальна түбүүдые болон бүлгэмүүдые байгуулхада бидэ туhалхабди. Тиихэдээ РСФСР-эй үсөөн хүн зонтой арадуудай соёл культурада, хэлэндэ ба ажаhуудалай онсо шэнжэнүүдтэ тон гамтайгаар хандахабди.

Республика дотор эрдэмэй талаар политикые бүридхэлгэдэ РСФСР-эй Компарти хабаадаха; эрдэмэй ажал ябуулгые демократическа шэнжэтэй болгохо; академическэ, дээдэ hургуулиин, hалбаринуудай болон заводуудай эрдэмэй хоорондоо холбоогүй байhые дабаха; эрдэмые алибаа захиран зонхилолгоhоо хамгаалха, авторнуудай эрхэнүүдые болон ухаан бодолой талаар зөөриие аршалан хамгаалха. Россин Наукануудай академиие байгуулха гэhэн дурадхалые тэрэ дэмжэнэ.

Эсэгэ оронойнгоо эрдэмэй талаар баялигуудые саашадань арьбадхаха зорилготойгоор бидэ РСФСР-эй союзна болон уласхоорондын эрдэмэй-техническэ харилсаа холбоонуудые үндэhөөрнь наринжуулхын түлөө оролдохобди.

Арадай эрдэм hуралсалай талаар республикын бэеэ даанги байдалые бэхижүүлхын түлөө РСФСР-эй коммунистнууд оролдохо, тэрэнэй үндэhэ яhатанай соёлой баялигуудтай холбооень бэхижүүлхэ, үндэhэ яhатанай hургуули хүгжөөхын, hуралсалай зургаануудай бэеэ даагаад хүдэлхэ арга боломжонуудые, элдэб олон түхэл янзануудые үргэдхэхын, үргэнөөр ашаглахын түлөө РСФСР-эй коммунистнууд оролдохо.

Соёл культурые, эрдэм ба арадай hуралсалые республиканска болон нютагай бюджедүүдhээ **нэн түрүүн мүнгэ зөөрөөр хангахын түлөө,** РСФСР-эй Компарти оролдохо, гадна предприятинуудай, кооперативуудай, ниитын hайн дуранай болон бусад жасануудай мүнгэн зөөри хабаадуулхын түлөө, мүн баhа энэ хэрэгтэ КПСС-эй материальна арга боломжонуудые хэрэглэхын түлөө оролдохо.

Соёлой хүдэлмэрилэгшын, эрдэмтын, багшын мэргэжэлэй нэрэ хүндые дээшэлүүлхэ, багшын, эрдэмтын ба соёлой ажал ябуулгын эрхэ байдалые hайжаруулха, үнэн зүбөөр түлэхэ, ухаан бодолой, хүдэлмэрилэгшэдые социальна талаарнь хамгаалха, ухаан бодолтоной оронhоо гаража ошодог ушарнуудые дабаха зорилгонуудые коммунистнууд табина.

Арадай эрдэм hуралсал, эрдэм, уласхоорондын эрдэмэй-техническэ холбоонууд, Россин Федерацида соёлой талаар политика тухай, зохёохы ажалтанай холбоонууд, соёлой бүхэроссин жаса тухай хуулинуудые бэлдэжэ баталан абаха гэhэн үүсхэлтэйгээр Компарти РСФСР-эй Верховно Советдэ хандаха. **Соёлой хэрэгые ба искусствые мүнгэнэй мэдэлдэ оруулха, соёл культурада эсэргүү зүйлнүүдые дэлгэрүүлхэ,** хүнэй ухаан бодолые балартуулха, жаяг заршамай талаар муугаар нүлөөлхэ ябадалые коммунистнууд эрид буруушаана.

Политическэ оршон байдалда

РСФСР болбол бэеэ даанги хуули эрхэтэ гүрэн — СССР-эй таhаршагүй хубинь боложо хүгжэхэ ёhотой гэhэн дурадхалые коммунистнууд дэмжэнэ. Республикын хуулинуудые ниитэсоюзна хуулинуудта зүрилдүүлэн табиха ябадалые тэдэнэр буруушаана: **Советүүдэй бүрин эрхэтэ засагай, тэдэнэртэй нягта харилсаа холбоотой байхын түлөө оролдоно.**

Советүүдтэ коммунистнуудай демократическа ёhо гурим үргэнөөр түлөөлэгдэхын түлөө, тэдээн соо болон ниитэ эмхинүүдтэ партийна бүлэгүүдые (фракцинуудые) эмхидхэхын түлөө РСФСР-эй коммунистнууд тэмсэхэ. Тэдэ бүлэгүүд (фракцинууд) хуули баталан абаха үүсхэл гаргадаг, хуулита документнүүдэй проектнүүдээр туршалгануудые бэелүүлдэг, ондоо вариантнуудые дурадхадаг байха. КПСС-эй гэшүүд үсөөн байhан ушартаа ондоо тала баримталхатайгаа хамта бүтэмжэтэй hанамжа дурадхал оруулагшадай үүргэ дүүргэхэ. Тиихэдээ арадай аша туhада харюусадаг шиидхэбэринүүдые дэмжэхэ болоно. Россин Федерациин коммунистнууд Советүүдтэ бусад партинуудтай болон хүдэлөөнүүдтэй РСФСР-эй Конституциин хэмжээндэ харилсахаар, хамтын үйлэ хэрэгүүдые эмхидхэхээр бэлэн. Советүүдые политическэ арсалдаанай, өөрынгөө хүсэл зоригые яажашье хангахын, үсөөн бүлэгүүдэй аша туhые хамгаалха социальна асуудалнуудаар хооhон үгэ зугаа гаргадаг болгохогүйн түлөө бидэнэр оролдохобди. Тиимэ ушарнуудай болоо hаа, коммунистнууд буруушаалгын ниитэ хэмжээ ябуулгануудые болон кампанинуудые эмхидхэхэ, арадай этигэл найдалые харюулаагүй зарим депутадуудые болюулха гү, али Советүүдые болзорhоонь урид тараажа, шэнэ hунгалта үнгэргэхэ талаар үүсхэл гаргаха.

РСФСР-эй Компарти республикын засагай дээдэ зургаануудай зүбшэн хэлсэлгэдэ иимэ политическэ документнүүдые зохёожо, баталан абахыень дурадхал оруулха: РСФСР-эй Конституциие зохёолгын гол ёhо дүримүүд; РСФСР-эй социально-экономическа болон ниитэполитическэ ажабайдалай гол шухала асуудалнуудаар бүгэдэ арадай асуултануудые үнгэргэхэ тухай; РСФСР-эй Конституционно сүүд тухай; РСФСР доторхи нютагай өөрыгөө хүтэлбэрилхэ системэ тухай; сүүдэй-хуулиин реформо тухай; РСФСР-эй прокуратура тухай; РСФСР дотор политическэ партинууд тухай; РСФСР-тэхи гүрэнэй хиналта тухай; республикын гадаадын-экономическа ажал ябуулгын онол аргануудтухай. Эгээл гол шухала хуулинуудай проектнүүд партийна организацинуудта, РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай Пленумүүд дээрэ уридшалан зүбшэн хэлсэгдэхэ. Россин Федерациин Коммунис парти hунгалтын системые хубилгаха дурадхал оруулха, тэрэнь хүн зоной ажаhуудаг газарhаа арадай депутадта кандидадуудые дэбжүүлхэ хэрэгые таарамжатай болгохо, ажалша коллективуудай түлөөлэгшэдые Советүүдтэ оруулгые хангаха байна.

(Россин коммунистнуудай үүсхэлтэ съездын оргбюрогой дурадхаhан вариант. РСФСР-эй Компарти арадай бүхы депутадуудые үйлэдбэриин ба территориальна округуудаар hунгаха hунгалтын системэ дурадхаха).

Нютагай Советүүдэй болон тэдэнэй гүйсэдхэхэ комитедүүдэй үүргэ түлөөлэлгэнүүдые хубаарилха гуримые буруу гэжэ РСФСР-эй Компарти тоолоод, энэ дүримые хубилгаха гэhэн дурадхал оруулба.

Ажалшадай үүсхэлээр мүндэлhэн арадай засагай шэнэ түхэл янзануудые: ажалша коллективуудай соведүүдые, хүдэлмэришэдэй комитедүүдые, забастовконуудые, нютагай өөрыгөө хүтэлбэрилгын соведүүдые, hунгагшадай клубууд болон нэгэдэлнүүдые **бидэ дэмжэхэбди;** тэдэнэй бүридэлнүүдтэ эдэбхитэй хүдэлмэри ябуулха, арад зоной бодото байдалда дүтэ оршодог өөрыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудай эрхэ түлөөлэлгэнүүдые хуулита ёhоор баталха шухала.

Хуулинуудые, засагай ба хүтэлбэриин дээдын болон нютагай зургаануудай шиидхэбэринүүдые бэелүүлгын хойноhоо удаа дараалан, демократическа спор хинахын түлөө РСФСР-эй Компарти тэмсэхэ. Хейшаашье хамаагүй, ажалдаа зэзэн бусаар хандаха, зоргоороо ашалха ябадалнуудтай коммунистнууд эрид тэмсэхэ, бата бэхи журам, хуулита гурим ёhо батадхаха. **Бидэ гэмтэ ябадал гаргалгатай тэмсэхын, хүн зониие хуули ёhо баримталхаар хүмүүжүүлхэ республиканска программа зохёожо, ажабайдалда хэрэглэхын түлөөбди.**

Партийна организацинууд хүнэй **эрхэнүүд ба сүлөөнүүдые аршалан хамгаалгада гол шухала анхаралаа хандуулха,** хүнүүдые үзэл бодолойнь, үндэhэ яhанайнь илгаагаар мүрдэхэ али бүхы түхэл янзануудые, хүнэй нэрэ хүндые доромжолhон ушарнуудые эрид буруушаана. Коммунистнууд правозащитна хүдэлөөндэ **боложо байгаа түрүү үзэлтэй хубилалтануудые дэмжэжэ,** тэрээнтэй хамта ажалшадай эрхэнүүд болон аша туhые хамгаалхын тула оролдохо.

Социальна үнэн зүбэй, демократиин болон социализмын түлөө тэмсэлдэ **hэргэн бодожо байгаа хүдэлмэришэнэй болон таряашанай хүдэлөөндэ** хабаадаха хэрэгые коммунистнууд онсо шухала удха шанартай гэжэ тоолоно.

Залуушуулай гол шухала асуудалнуудые шиидхэхэ талаар, нэн түрүүн залуушуулай бүхы социальна бүлэгүүдэй социальна талаараа хамгаалагданхай, адли боломжонуудтай байхын түлөө Россин комсомолой хуулита үүсхэлые коммунистнууд дэмжэнэ.

Партиин залуушуулай политикые зохёохо болон бэелүүлхэ хэрэгтэ комсомолой эдэбхитэйгээр хабаадалгые дэмжэнэбди, тэрэ хадаа манай политическэ союзник мүн гэзшэ, тэрээнтэй харилсаануудаа адли эрхын болон, нягта харилсаануудай ёhо гуримаар, үзэл сурталай ниитэ нэгэн үндэhэн дээрэ байгуулха зэргэтэйбди. Ниитын ба гүрэнэй ажабайдалай бүхы hалбаринуудта кадрнуудые удаа дараалан залуу болгохо хэрэгтэ коммунистнууд али бүхы аргаараа туhалха.

РСФСР-эй Компарти **эхэнэрнүүдэй хүдэлөөнтэй эдэбхитэйгээр** харилсахын түлөө тэмсэхэ. Эхэнэрнүүдтэ өөрынгөө социальна үүргые сүлөөтэ ёhоор шэлэн абаха арга олгохын түлөө, али бүхы хэмжээндэ шиидхэбэринүүдые баталан абажа бэелүүлгэдэ эхэнэрнүүдэй хабаадалгын, тэдэнэй гүрэнэй болон ниитын органуудта үргэнөөр түлөөлэлгын түлөө; эхэнэрнүүдэй, гэр бүлын, эхые ба хүүгэдые аршалан хамгаалха талаар гүрэнэй программые бэелүүлгэдэ али болохо аргаар хабаадалсаха. «Манай үхибүүдэй социалис ерээдүйн түлөө» гэhэн эхэнэрнүүдэй хүдэлөөе коммунистнууд дэмжэнэ.

РСФСР-эй Компарти совет хүнүүдэй **үндэр наhатай болоhон хүнүүдэй аша туhые али болохоор хамгаалха,** ветерануудта таарамжатай ажабайдал зохёохын түлөө анхарал оролдолго гаргаха, хубилган шэнэдхэлгын түлөө тэмсэлдэ тэдэнэй зүгhөө дэмжэлгэдэ найдан түшэглэнэ.

Коммунистнууд **бурхан шажанда шүтэдэг хүнүүдтэй** өөрынгөө харилсаануудые шэнэ гуримаар тогтоохоор хараална. Оршон тойрониие материалис үзэл бодолтойгоор сэгнэдэг зандаа үлөөд, бидэ бурхан шажанда шүтэдэг хүнүүдтэй сугтаа хүсэл оролдолгоёо Россин арадуудай ухаан бодолой болон соёлой талаар дэбжэлтэдэ шэглүүлхээр бэлэмди.

Олон партинуудай бии болоhон эрхэ байдалда РСФСР-эй Компарти хүгжэлтын социалис замай түлөө тэмсэдэг бусад ниитын хүсэнүүдтэй эдэбхитэйгээр харилсан хүдэлхэ. hунгалтын урда тээ «зүүнэй» үзэл баримталдаг бүлэг байгуулжа, хамтын ажалай бусадшье түхэл янзануудые хэрэглэжэ болохобди. Бүхы политическэ партинуудта, хүдэлөөнүүдтэ болон организацинуудта эрхэтэн ёhоор эбээ нэгэдэлгэ ба кризистэ эсэргүү программа тухай асуудалнуудые зүбшэн хэлсэхыень дурадханабди.

Социалис байгууламжада харата зорилготойгоор гар хүрэхэ бүхы хүсэнүүдтэ политическэ онол аргануудаар **ёhотой сохилто үгэхэ,** арhанай үнгын болон үндэhэ яhанай илгаае, хүсэрхэлгые баримталха, арадуудай болон ниитын бүлэгүүдэй хоорондо этигэл найдабаригүй байха, үзэн ядаха харилсаануудые, тобшолон хэлэхэдэ, ород арадые үзэн ядаха, сионизмые болон еврей үндэhэ яhатаниие үзэн ядажа хандаха ушарнуудта хуули хэрэглэхын түлөө тэмсэхэ.

Союзай хуулинуудтай зохилдуулан ороной зэбсэгтэ хүсэнүүдые байгуулха, бэлдэхэ ба хэрэглэхэ СССР-эй онсо эрхые мэдэржэ, РСФСР-эй Компарти сэрэгэй реформые зохёон бэлдэлгэдэ ба бэелүүлгэдэ, Россин Федерациин аша туhые анхаралдаа абажа, сэрэгэй үйлэдбэриие ажабайдалай зүйлнүүдые бүтээлгэдэ шэлжэн оруулгада эдэбхитэйгээр хабаадаха гэзшэ шухала гэжэ тоолоно. **Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй обществын гражданска хубитай харилсаа холбоое бэхижүүлхын түлөө армиин болон флодой коллективуудэй ажабайдалые элүүржүүлхын түлөө,** тэндэ бии байhан дутагдалнуудые нюусагүйгөөр шүүмжэлхын түлөө, тэдэниие дабахын түлөө коммунистнууд тэмсэнэ, арми тухай худал хуурмаг үгэ зугаа, хардалга гүрдэлгэ гаргадаг ушарнуудые буруушаана. Зэбсэгтэ хүсэнүүдые политическэ шэнжэгүй болгохо, Зэбсэгтэ Хүсэнүүдhээ, МВД-гэй, КГБ-гэй, прокуратурын, сүүдүүдэй, мүн баhа гүрэнэй хүтэлбэриин бүридэлhөө партийна организацинуудые гаргаха гэhэн эрилтые коммунистнууд эрид шиидэнгеэр буруушаана.

Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй тоогой үсөөрүүлэгдэхэдэ запаста гараhан сэрэгэй алба хаагшад тухай, мүн баhа сэрэгэй үйлэдбэриин ажабайдалда хэрэгтэй зүйлнүүдые гаргадаг болоходонь сүлөөлэгдэhэн оборонно hалбаринуудай хүдэлмэрилэгшэд тухай Компарти али болохын анхарал оролдолго гаргаха, сэрэгэй алба хаагшадай болон тэдэнэй гэр бүлын гэшүүдэй социальна талаарaa хангалгын гүрэнэй программын дүүргэлтын түлөө оролдохо.

Национальна политикын талаар

РСФСР-эй Компарти шэнэ Союзна хэлсээ түргэнөөр баталхын түлөө оролдохо байhанаа элирхэйлнэ. hайн дуранай Союзай болон сүлөөтэ, адли тэгшэ эрхэтэй республиканууд нэгэдэл болохо **СССР-эй бүрин бүтэн байлгын үзэл бодолнуудые баримталдаг байhанаа бидэ батадханабди,** адли тэгшэ эрхын ба али алинайнгаа аша туhын гол ёhонуудай үндэhөөр республиканууд хоорондо сэхэ хэлсээнүүдые баталбал, таарамжатай гэжэ тоолонобди.

Коммунистнууд РСФСР-эй сүлөөтэ арадуудай бэеэ даангхай Федераци болохын түлөө оролдоно. **Республиканска хэлсээнэй проектые зохёон табиха ябадалые түрүүшын ээлжээнэй зорилго гэжэ тоолоно.** Энэ хэлсээнэй хэмжээн соо арад бүхэн өөрынгөө гүрэнэй байгуулалтын түхэл янзые бэеэ даагаад шэлэхэ аргатай байха, харин бүхы автономинуудай эрхэнүүд горитойгоор үргэдхэгдэхэ, бодото дээрэ бэелүүлэгдэхэ байгаа ха юм. Автономито республиканууд, областьнууд болон округууд. Россин Федерациин бүрин эрхэтэ бүридүүлэгшэд болохо ёhотой.

РСФСР-эй Компарти үсөөн тоотой арадуудай хуби заяагаар, тэдэнэй ажаhуудалай, ажахын ябуулгын, соёлой болон хэлэнэй заншалта байдалай үгы болохо, улам ехэдэжэ байгаа аюулаар ехэтэ hанаата болоно. Тэрэ республикын засагай дээдэ зургаануудта гансашье автономинуудай бэшэ, мүн гүрэнэй өөрын байгуулалтагүй арадуудай түлөөлэлгэтэй байхын тула оролдохо юм. Иимэ асуудалнуудые коммунистнууд автономито республиканууд, хизаарнуудай, областьнуудай хэмжээн соо хэхэ байха. **Бидэ үсөөн тоотой арадуудай хуулита аша туhануудые элирхэйлхэ, 30—40-ood онуудта хуули буса хашалан хамалганда ороhон арадуудай эрхэнүүдые hэргээхын түлөө хэмжээнүүдэй ниитэ республиканска программа зохёон табиха үүсхэл гаргаха байнабди.**

Ямаршье национальностиин хүнэй, тэрэнэй ажаhуудаг газарhаа дулдыдангүй, конституционно эрхэнүүд болон сүлөөнүүдые бэелүүлгые гүрэнэй гүйсэд дүүрэнээр лаб хангахын тула РСФСР-эй Компарти бүхы юумэ хэхэ юм. Үндэhэн яhатанай бүлэю байдалые хуулита болгохо hэдэлгэнүүдые хуули ёhондо таараагүй гэжэ бидэ тоолонобди. Энэнь хүнэй эрхэ хазагайруулгада, нацинууд хоорондын хёмоосо үргэдхэлгэдэ хүргэнэ ха юм. Нацинууд хоорондын хёмоосо зүришэлдөөнүүдые дэбэргээхын тула национальна hэргээлгын урянуудые хэрэглэлгэтэй зүбшэжэ болохогүй.

Бусад союзна республиканууда нацинууд хоорондын зүришэлдөөнүүдэй зононуудта ажаhуудаг **республикын арадуудай түлөөлэгшэдэй** гү, али тэрьедэн гарагшадай байдалда ороhон хүнүүдэй **амин наhа, эд бараа болон эрхэтэнэй эрхэнүүдые хамгаалха талаар эгээл түргэн, бүхые хараада абаhан хэмжээнүүдые абахын,** тэдэнэй гэhэн эд зөөрие бүрин гүйсэдөөр бусаахын түлөө РСФСР-эй Коммунис парти эрид шууд оролдохо юм. Гүрэнэй хэмжээндэ тэрьедэн гарагшадай хэрэгүүдэй талаар комисси байгуулха, **тэрьедэн гарагшадта туhаламжын жаса тогтоохо** дурадхал оруулнабди. Националис экстремизмын аюулда хүртэhэн, манай республикада байрлаха газар бэдэржэ ерэhэн хүн бүхэнэй зоболон хохидолдо Росси энэрхыгээр хандадаг байха. **Бидэ нацинууд хоорондын харилсаанай үндэр ехэ соёл болбосоролой түлөөбди, интернационализмын түлөөбди.**

Хилын саана байhан манай Эсэгэ оронойхидые, Россин патриодуудые манай хамтын Эхэ орондо бэелүүлэгдэжэ байгаа хубилган шэнэдхэлгын ябуулгануудта арга шадалаараа хабаадахыень бидэ **уряалнабди.**

Үзэл сурталай ажал ябуулга

Теориин талаар — Марксын, Энгельсэй, Ленинэй, тэдэнэй соратнигууд болон дагагшадай hан зохёолнуудта зохёохы ёhоор хандаhанай, социализмын түүхэтэ дүй дүршэлые шүүмжэлхыгээр бодожо үзэhэнэй, мүнөөнэй дэлхэйн хүгжэлтые, ниитын түрүү үзэл бодолой түйлалтануудые эрдэм ухаанай ёhоор шэнжэлhэнэй үндэhөөр **социализмын мүнөөнэй хараа бодол зохёон табиха ябадалые түрүүшын ээлжээнэй зорилго гэжэ** РСФСР-эй Компарти тоолоно. **Бидэ социалис үзэл сурталнуудые аршалан хамгаалхабди, бэелүүлхэбди, коммунис ерээдүй тээшэ шэглэн дабшахабди.**

Коммунистнууд өөрынгөө үзэл бодолые ори ганса байха ёhотой гэжэ тоолоногүй, тиигэбэшье тэрэнэй эрдэм ухаанай үндэhэ hууринуудаар hонирходог хүн бүхэнэй зохихо эрдэм мэдэсэ ямаршье hаадгүйгөөр абахын тула бүхы юумэ хэхэ хэрэгтэй гэжэ тоолоно. РСФСР-эй Компартиин организацинууд болон комитедүүдэй дэргэдэ бүхы дуратай хүнүүдтэ нээлтэтэй байхаар клубуудые, лекторинуудые, курсануудые байгуулхаар хараалагдана; ажалша коллективуудта болон ажаhуудаг газартань пропагандистска, агитационно, ойлгуулхамжын хүдэлмэриин ёhо заншалнуудые hэргээхээр; тэрэниие кризисые усадхаха зорилгонуудые шиидхэлгэдэ ажалшадай ушар ёhо мэдэнгеэр хандалга хүмүүжүүлгэдэ шэглүүлхээр хараалагдана.

Парти шэнжэлэлгын ба hуралсалай түбүүдые, ниитын hанал бодол шэнжэлхэ гурим байгуулха, оршон байдалые тодоор шэнжэлхэ ба тэрэнэй хүгжэлтын саашанхи ябадалые уридшалан хараха аргатай оюун бодолой хүсэнүүдые хабаадуулха юм. **Бидэ зохёохы ба эрдэм ухаанай интеллигенцитэй үргэн харилсаа холбоотой байхын түлөөбди,** партиин эхилhэн юумэнүүдые РСФСР-эй эрхим ухаатанай дэмжэхын тула бүхы юумэ хэхэбди.

Ямаршье буруушаагшадай, зүгhөө бүтэмжэтэй, аша туhатай шүүмжэлэлые РСФСР-эй Компарти буруушаахагүй. Тиихэ зуураа коммунизмда харша ябадалда тэрэ эдэбхитэйгээр эсэргүүсэдэг, социализмда харша хүсэнүүдтэ үзэл бодолой талаар сохилто үгэдэг байха юм. **Марксын, Энгельсэй, Ленинэй,** Россин болон уласхоорондын хүдэлмэришэнэй хүдэлөөнэй бусад гайхамшагта ажал ябуулагшадай **дурасхаалые доромжолхо ябадалда эсэргүүгээр,** хүн тухай тэдэнэй теориие муудхаалгада эсэргүүгээр, коммунистнууд **эрид шууд тэмсэдэг** байха юм.

Манай зорилго гэхэдэ, коллективизм, ажалда дуратай байлга, бэе бэедээ тэсэбэритэй байлга, наhатай хүнүүдые хүндэлэлгэ, томоотой байлга, ниигүүлэсхы сэдьхэл гэхэ мэтэ **энэрхы hайхан үг баялигуудые идхан нэбтэрүүлхэ ябадал дэлгэрүүлгэ болоно.**

Уласхоорондын холбоонуудые хүгжөөхэ, гадаадын политическэ мэдээсэл эмхидхэхэ зуураа, РСФСР-эй Компарти гадаадын коммунис, социалис, социал-демократическа болон бусад партинууд болон хүдэлөөнүүдтэй үргэн хөөрэлдөө хэхэ, РСФСР-эй ород болон бусад арадууд тухай, тэдэнэй түүхэ, соёл, үнгэрhэн ба мүнөө сагай асуудалнууд тухай хилын саана зүбөөр ойлгодог болохо хэрэгтэ али болохоор туhалдаг байха юм.

СССР-эй Хэблэл тухай Хуулитай зохилдуулан ажал ябуулхадаа, РСФСР-эй Компарти олониитын шэнэлэгдэhэн hанал бодол бүридүүлгэдэ, хубилган шэнэдхэлгын хэрэгтэ коммунистнууд болон тэдэнэй союзнигуудые нэгэдүүлгэдэ шэглүүлэгдэнхэй **мэдээсэлэй ашаг үрэтэй политика бэелүүлгэдэ онсо анхарал** хандуулдаг байха юм.

Гүрэнэй зургаануудай болон ниитын эмхинүүдэй мэдэлдэ байhан хэблэлдэ тэдэнэй хараа бодолой үнэн зүбөөр харуулагдадаг байхын тула коммунистнууд оролдохо юм. РСФСР-эй Компарти олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй өөhэдынгөө партийна байгуулалтые бэхижүүлхэ зорилготой: өөhэдынгөө хэблэлнүүдые, газетэнүүд болон журналнуудые байгуулха, радио болон телевидениидэ тусхай каналнуудые тогтоохо гэжэ оролдохо. РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай бо… партийна комите… дэ пресс-түбүүд… бүлэгүүд худалд…

РСФСР-эй Ком… ционно-хэблэлэй… ажал ябуулгын… занууды бэлд… шуулха, Советүү… эй программын… дые хубаалдадаг… хинүүд болон… хамга, эзэд бай… хамтын предприя… акционерна бүлгэ… лагдадаг хэблэл… гуулха ябадал ү… сэлтэй.

Компарти тэр… дамал органууд… дэ журналистнууд… хые хүсэдэг, тэдэ… лэй ургалтада, т… ба ажаhуудалай… hайжаруулгада… байха юм. Парти… дүүдэй болон… тийна органууд… харилсаанууд эн… ба нүхэсэлэй,… хын ба харилс… гол ёhонууд дээ… даха зэргэтэй.

Парти доторой ажабай…

Россин Федерациин коммунистнууд өөрынгөө парти байгуулгые республикын партийна организацинуудай юрэл нэгэдэhэн ябадал бэшэ, харин **шэнэ политическэ хүсэнэй бии бололго гэжэ** тоолоно. **Общество дотор түрүү хараа бодол түйлахые оролдон,** РСФСР-эй Компарти үзэл сурталай ба абари зангай талаар хатуу байлга, нэгэдэл ба журам, коммунистнуудай үнэн сэхэ оролдолго ба шэн габьяа бэхижүүлдэг, партийна олониитын засаг баталдаг, Россин ажалшадай ба арадуудай аша туhын түлөө шэн габьяатайгаар ажалладаг байха юм.

Бидэ **парти дотор хуушанай юумэ баримталха ба бүхы юумэ үгы хэхэ hанал бодолнуудта эсэргүүбди,** өөрынгөө муу ябадалаар нэрыень доройтуулhан, тэрээндэ харша үзэл бодолтой болоhон хүнүүдhээ партиин зэргэнүүдые арюудхахын түлөөбди.

Шэнэ хүсэнүүдэй, нэн түрүүн ажалша хүнүүдэй, залуушуулай, хубилган шэнэдхэлгын тала эдэбхитэй баригшадай, **партида оролго — онсо анхарал оролдолгын асуудал** мүн.

РСФСР-эй Компарти хадаа hунгагдамал органуудта эхэнэрнүүдэй орохо хэмжээе парти дотор байhан тэдэнэй тоогой зэргээр тогтоохо; эхэнэрнүүдэй дунда хүдэлмэри ябуулха тусхай комиссинуудые партийна органуудта байгуулхэ хүсэлэнтэй.

Парти **өөhэдынгөө эхин парторганизацинуудай эрхэнүүдые үргэдхэлгэдэ, эдэбхи үүсхэл, бэе даахан байдалыень дээшэлүүлгэдэ онсо анхарал хандуулдаг** байха. Шэнэ эрхэ байдалда гансашье зандань үлөөхэ бэшэ, харин ажалша коллективуудта үзүүлдэг нүлөөень шангадхаха арга олгомоор хүдэлмэриин түхэл янзанууд ба онол аргануудые тэдэ олохо үүргэтэй. **Ажалшадай аша туhануудые хамгаалха гэзшэ коммунистын гол үүргэ болоно.** Захирха онол аргануудhаа арсаад, партийна организацинууд хойшолуулашагүй социальна болон экономическа асуудалнуудые шиидхэхэ программануудые ажалша коллективуудта дурадхаха, тэдэниие бэелүүлгэдэ эдэбхитэйгээр хабаадаха, ажалшадай hанал бодол ба эрилтэнүүдтэ саг соогоо харюусаха, политическэ акцинуудые үнгэргэхэдөө эдэбхи үүсхэл, тэсэбэри харуулха ёhотой.

Тэрэнэй организацинуудые үйлэдбэриин коллективуудhаа гаргаха эрилтэнүүдые хуули ёhодо тааранагүй, Конституцида зүришэнэ гэжэ РСФСР-эй Компарти тоолоно.

Республикын Компарти хүн зоной ажаhуудаг газарнуудтахи өөhэдынгөө организацинуудые горитойгоор бэхижүүлхэ, территориальна эмхи бүхэнэй эршэтэй идхалгын ба эмхидхэлэй ажал ябуулга, илангаяа hунгалтын урда тээхи тэмсэлэй үедэ, эрхилжэ шададаг байхаар коммунистнуудай хүсэнүүдые шэнээр хубаарилха юм. Тэдэнэй зорилго гэхэдэ, хүнүүдэй ажаhуудалай эрхэ байдалые hайжаруулга түйлаха хэрэг болоно. Ажаhуудаг газартань хүн зонтой хүдэлмэри ябуулхын тула территориальна соёлой болон ниитын-политическэ түбүүдые байгуулхаар бидэ хараалнабди.

Өөhэдынгөө эхин организацинуудай ажабайдалые али болохоор демократизацилха гэhэн коммунистнууд хүсэлтэй. Тиихэдэ нүхэдэй харилсаануудые эмхидхэхэ, сүлөөтэйгөөр бодожо үзэхэ ба шүүмжэлхэ бүхы арга боломжонуудые байгуулха хэрэгтэй. Энэ гү, али тэрэ асуудалнуудаар үсөөнхид боложо үлэhэн коммунистнууд баталагдаhан шиидхэбэринүүдые дүүргэхэ уялгатай, тиихэдээ өөрынгөө hанамжые элирхэйлхэ ба аршалан хамгаалха эрхэтэй байха; өөhэдынгөө хараа бодолнуудые тайлбарилха, тэрэ тоодо олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдээр дамжуулан, арга боломжо тэдээндэ лаб хангагдаха ёhотой. Хамтын программна үг зорилгонуудые түйлаха арга замай талаар элдэб хараа бодолнуудтай коммунистнууд зохихо платформонуудые тойрон нэгэдэхэ аргатай.

Үзэл бодолой болон КПСС-эй гэшүүн байhанай түлөө үнэн зүб бэшээр хандаха ба доромжолхо бүхы т… hаа коммунистну… на организацин… **даг байха, парти… хэдтээ моральна… риальна дэмжэ… байха юм.** Өөры… дэ коммунист бү… партийна органи… партиин хуби… рэ хүндын түлөө… тай байха ёhотой.

РСФСР-эй Ком… гуудтахи тэрэнэй… литическэ тэмсэл… гэдэ байhан парти… ганизацинуудай… та хэрэгтэй дэмж… hаламжа үзүү… **РСФСР-эй Компа… дэргэдэ эхин па… нуудай секретар… россин совет б…**

Зэргэ оршодог… жанууды (секре… ведүүд, партийна… лон бусад) хүгж… гай болон нютаг… дын асуудалнууд… гэдэ партийна… хүсэл оролдолго… ябадалые парти… ха юм.

Шэнэ эрхэ байд… гөө үйлэдбэриин… ажал ябуулга п… хүсэлэнтэй. Тэдэнэй… гануудтай ба хүд… хэ байдалтай пар… тедүүдэй бүридэл… таараалдуулагдаха…

Партийна эд… мэдэлдэ абаха… нүүдые үндэhэ ба… лита бэшэ гэжэ РС… парти сэгнэнэ.

РСФСР-эй нац… риториальна… партийна комитет… уялгануудые дэ… лөө, эрхэнүүд б… ги байдалыень… лөө оролдохо… публикын Компар…

Тэрэ эдэбхитэй… түгэс кадрова ху… лүүлдэг, hэлгэхэ… лэгшэдые бэлдэх… дэтэй коммунист… партийнабэшэ… рэнэй засагай б… гын зургаанууд… гүрэнэй ба ажах… дай хүдэлмэрилэ… гөө сэгнэлтэ үгэд… рог ябадалтай,… гээр дээшээ гар… юумэ мэдэхэгүй… гүүсэн тэмсэдэг б…

Партиин кадрну… хэ, тэрэниие эдэб… шэнээр бодожо,… жа шадаха хүнүү… гээд хараалагдан… органуудай хүдэл… сурталшад-мэргэж… лософуудые, экон… политологуудые,… дые, бусад мэргэ… гэнээр хабаадуул… Аппарадай ажал… гагдамал зургаан… дүүрэн хиналта… тэдэнэй шиидх… гүйсэдхэлгэдэ с… даха юм.

РСФСР-эй ЦК-гай гэшүүд… хэн байгуулгын… легадуудай, бусад… нуудай дундаhаа… дэлмэриин асууда… шэглэлнүүдэй тал… нууд болон хүдэ… лэгүүдые бүридүүл… жатай гэжэ мэд…

Манай үг зор… ша хүнэй, тэрэни… талаhаа хамгаала… гын, баян дэлгэр… оюун бодолой хү… туhада, социальна… байдалай ба бод… засаг батадхалгы… да ороной социал… хангаха хэрэг мүн.

Эдэбхитэй хүдэ… орожо ерээ.

РСФСР-эй Комп… шадалаа, эрдэм… лиг шадабариа… рэнээр үгэжэ, аж… энэ программые… рэнь бэелүүлхэ… эршэ түгэсөөр… коммунистнуудые,… нангин хэрэгые,… лис общественные… хы хүнүүдые уря…

Тус документ ха… эрхэ байдал ба… аша туhануудые х… hан, бүхы шатын… ганизацинуудай… гын тодорхой пр… дые зохёон таби… шэглэл боложо ү…

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй хоёрдохи сессиие угтуулан

БЭЛЭДХЭЛ ҺАЙНААР ЯБУУЛХА

дай АССР-эй Верховно Соведэй ээй таһагай, республикын «Буряад », «Правда Бурятии» газетэнүүдэй реүүдэй үүсхэлээр «Буряадай АССР-эй эрхэтэ байлга тухай» асуудалаар йна, совет хүдэлмэрилэгшэдэй, эрдэм, журналистнуудай хабаадалгатайгаар эн стол» һаяхан үнгэргэгдэбэ.

дай АССР-эй Верховно Соведэй гшэ С. Н. Булдаев «түхэреэн стол» бадагшадта хандажа, иигэжэ хэлэбэ: ряадай АССР-эй бүрин эрхэтэ байлай Декларациин проект республигазетэнүүдтэ байгша оной августын толилогдоһон байгаа. Республикын Вер Соведтэ, Верховно Соведэй саг комиссинуудта, газетэнүүдэй реүүдтэ энэ асуудалаар хүн зонһоо бэшэгүүд ороо. Тэдэ бэшэгүүд соонь олтой дурадхалнуудшье бии.

эй даанхай, бүрин эрхэтэ республика тухай хөөрэлдөөн боложо байна Россин Федерациин хэдэ хэдэн автономито республиканууд, Белоруссиин ССР, Прибалтикын республиканууд бүрин эрхэтэ байлга тухай Декларацинуудые баталан абанхай. Баталан абаха өөрымнай Деклараци тон удха шанартай документ болохо ёһотой. Юундэб гэхэдэ, тус Декларациин үндэһөөр Буряадай АССР-эй шэнэ Конституци зохёогдохо ёһотой байна бшуу.

Бүрин эрхэтэ байлга тухай Деклараци соо нэгэдэхеэр, автономито республикын политическэ статус, хоёрдохёор, экономическа статус, гурбадахяар, национальна, соёлой болон бусад асуудалнуудые өөһэдөө эрхилхэ эрхэ һуурияа олохо ёһотой. Буряадай АССР-эй бүрин эрхэтэ байлга тухай асуудал шэнэ, орёо асуудал гэжэ ойлгохо хэрэгтэй. Тиимэһээ мүнөө тус Декларациин проект тухай өөрынгөө һанамжа, дурадхалнуудые оруулхыетнай уряалнаб. «Түхэреэн столдо» хабаадагшадай хэлэһэн үгэнүүдые хуряангыгаар эндэ дурадхахамнай.

ПАВЛОВ, Верховно Түсэблэлгын-бюджет комиссиин түрүүлэгшэ:

най эрдэмэй түбэй хүдэлмэрилэгшэдэй хүсөөр Бу АССР-эй бүрин эрхэтэ тухай Декларациин зохёогдожо эхилһэн Тус Декларациие бүтэд удаан саг соо олон дахин хоорон зүбшэн хэлсэһэн гээд хэрэгтэй.

республикын социэкономическа байдал он доторхи байдалтай дэв. Гэбэшье рес экономическа һайжархые хүлеэжэ ээр, тус асуудал Верховно Соведэй хоёрдохи сессиин зүбшэн хэлсэхыень ба гэжэ шиидээ һэмди. үнэн», «Правда Бурятии» газетэнүүдтэ тус Декларациин проект толилогдоһон Тус проект хуряангыгаар. Тиигэхэ зуураа проектын статьягай нүгөөдэ үдыенгаа талаар нэболгожо үгэхэ тухай, юумэнэй байхагээ оролдоһон байгааб.

ациин проект зохёо республикынгаа бэеэ бусад республикануудоронойнгоо түбэй дулдыданги бэшэ зоной засагаа гүйтэртээ абаха ёһо гуһаа абтаһан байна. бүхы асуудалнууд зонтойгоо сугтаа ёһотой байһаниие болохогүй.

хамта хуули гаргалгын гүйсэдхэлгые, сүүзасагые шухала гэжэ зуураа хуули ёһото республикадаа байбадал хасада абтаа.

ШИВИНЦЕВА, СССР-дай депутат:

һанахада, манай республикын бүрин эрхэтэ байлга Декларациин проект хуряангылан бэшэгдэһэн, тиитолон түмэндэ ойлгосо байха бээз. Гэхэ зуура, «Хуули ёһото, олон һатанһаа бүридэһэн» гэһэн үгэнүүдые тодорхойлжо саашадань бэшээ һаа ,яхаб гэжэ һанагдана. Юундэб гэхэдэ, манай республика дотор ажаһуудаг бүхы үндэһэ яһатад буряад арадтал адли тэгшэ эрхэтэй, өөрынгөө хэлые, соёлые, национальна ёһо заншалые хүгжөөхэ эрхэтэй байна ха юм. Хоёрдохёор, республика доторхи промышленна предприятинууд болон организацинууд ССР Союзай, РСФСР-эй захиргаанай органуудтай ямар холбоотой, харилсаатай байхаб гэжэ заагдаха ёһотой ха.

Л. В. ПОТАПОВ, КПСС-эй республиканска комитедэй нэгэдэхи секретарь:

Буряадай АССР-эй бүрин эрхэтэ байлга тухай Деклараци манай республикада онсо удха шанартай документ болохо юм. Минии һанахада, тус документ зохёохо, бэлдэхэ тусхай комисси байха ёһотой һэн. Мүнөө «комисси» гэһэн үгэ юундэшьеб соностобогүй. Тиимэ комиссиин бүридэлдэ эрдэмтэдһээ гадна юристнүүд, промышленностиин болон бусад һалбариин түлөөлэгшэд оролсохо байгаал ха.

Бүрин эрхэтэ байлга тухай Декларациин проектдэ нэмэлтэ ба хубилалтануудые оруулха хэрэгтэй. Тус проектые үргэдхэхэ, тодорхойлхо гэжэ һанахаар байна.

Минии һанахада, тус Декларациин проектын 2-дохи статьяда «онсо эрхэтэй» гэһэн үгын урда тээнь «газар дайдэ, уһа, байгаалиин баялигууд» гэжэ үгэнүүдые нэмэхэ хэрэгтэй.

Проектын 4-дэхи статья бүрин эрхэтэ байлга союзна болон Россин Федерациин хуулинуудтай ямараар тааралдаха тухай нэмэжэ тодорхойлогдохо зэргэтэй гэжэ һанагдана.

Республикымнай соёлой хүгжэлтын ябаса бирагүй байдалтай гээд мэдэнэбди. Тиимэһээ соёлой саашанхи хүгжэлтэ тухай Деклараци соо дурдагдабал, һайн байгаа. Соёлоо, национальна үг заншалнуудаа, хэлээ хүгжөөхэ гээшэ шухала.

Манай республика гуримшуулагдаһан дэлгүүрэй харилсаануудта орохоор бэлдэжэ байна. Тэрээнһээ уламжалан саашанхи түсэбүүд болон ажал ябуулгымнай программа горитойгоор хубилха зэргэтэй. Холын хараата олонхи түсэбүүднай зогсолтын үедэ, зонхилон албадалгын үедэ баталан абтаһан түсэбүүд гээшэ. 1991 оной, мүн саашанхи хүгжэлтын түсэбүүдтэ хубилалтанууд оруулагдаха байгаа. Энэ шухала хэрэгтэ экономистнууд, эрдэмтэд, ажахын хүдэлмэрилэгшэд, Госпланай түлөөлэгшэд болон бусад хабаадаха, гансал бэлэдхэлэй хүдэлмэри һайнаар ябуулһанай удаа эдэ болон бусад асуудалнууд республикын Верховно Соведэй үзэмжэдэ табигдаха ёһотой.

С. Г. ШАПХАЕВ, СССР-эй арадай депутат:

Буряадай АССР-эй бүрин эрхэтэ байлга тухай Деклараци СССР доторхи союзна автономито республиканууд болон областьнуудай хоорондохи адли бэшэ эрхые, урдахи таарамжагүй байдалые үндэһөөрнь усадхаха болоно. Энэнь һайшаалтай гээшэ.

СССР-эй арадай депутадуудай хоёрдохи съезд дээрэ автономито республиканууд болон областьнууд, союзна республиканууд тухай асуудал ССР Союзай дээдын органуудта хаража үзэхэ болоходоо, тэдэ республиканууд, автономито республиканууд, областьнуудай түлөөлэгшэд уригдаха ёһотой гэжэ хэлэгдэһэн байгаа. Мүнөө съездын энэ эрилтэ дүүргэгдэнэгүй гэжэ тэмдэглэхэм.

Мүнөө зүбшэн хэлсэжэ байһан Декларациин проектын пунктнууд үшөө дахин бүхы талаһаа хаража үзэгдэхэ, зүбшэн хэлсэгдэхэ, мүлигдэхэ ёһотой. Хэрбээ манай республикын бүрин эрхэтэ байлга тухай Деклараци соо союзна гү, али Россин Федерациин урид абаһан хуулинуудтай тааралдаагүй байха ябадалһаа айха хэрэггүй гэжэ һанахаар байна. Юундэб гэхэдэ, энэ баримтань бусад хуулинуудта нэмэлтэ боложо үгэхэ байна.

Н. П. БЫКОВ, республикын Верховно Соведэй Соведүүдэй хүдэлмэриин асуудалай талаар саг үргэлжын комиссиин түрүүлэгшэ:

Бүрин эрхэтэ байлга тухай манай орон дотор үсөөхэн союзна ба автономито республиканууд Деклараци баталан абаад байна. Манай Декларациин проектын хуряангыгаар бэшэгдэһые һайшаамаар. Бүрин эрхэтэ байлга гээшэ, юрэнхыдөө, эрхэ сүлөөтэ байдал соносхохо, хүнүүдэй сүлөөтэ ёһоор бүхы талаараа хүгжэхэ эрхые батадхаха ёһотой ха юм. Энэ талань Декларациин проект соо харуулагдабагүй гэхэдэ болоно.

Декларациин проектын 4-дэхи статья соо хүнүүдэй эрхэ «Буряадай газар дайда дээрэ» гэһэн үгэнүүдэй һүүлээр», «мүн РСФСР-эй газар дайда дээрэ» гэһэн үгэнүүдые нэмэжэ оруулхые дурадханаб. Тиихэдэ «демократическа хуули ёһото гүрэн гэжэ хэлэгдэнэ. Минии һанахада, «хуули ёһото» гэһэн үгэнь үлүү. Демократическа гүрэн хуули ёһото гүрэн байха ёһотой ха юм.

Гэхэтэй хамта Декларациин проект дотор Соведүүдэй үүргэ тухай тодорхойгоор, хуряангыгаар хэлэгдээгүй байна.

Д. Т. ЦЫРЕМПИЛОВ, Верховно Соведэй Нацинууд хоорондын холбоо барисаае хүгжөөхэ ба нарижуулан һайжаруулха асуудалнуудай талаар саг үргэлжын комиссиин түрүүлэгшэ:

Республика дотор ажаһуудаг арадуудай хани барисаан тухай Декларациин проект соо хэлэгдэбэгүй. Республика соо ажаһуудаг бүхы арадууд соёлоо, хэлэеэ хүгжөөхэ, национальна уг заншалаа һэргээхэ, сахиха дүүрэн эрхэтэй.

Гэхэтэй хамта буряад арад нэгэ газар дайда дээрэ ажаһуудаг бэшэ гээшэ. Шэтын, Эрхүүгэй областьнуудта, мүн бусадшье область, хизаарнуудта ажаһуудаг буряадууд тухай Деклараци соогоо һанамжалха ёһотойбди.

М. Г. НАМСАРАЕВ, республикын финансын министр;

Бүрин эрхэтэ байлга тухай Деклараци зоори тухай ойлгосоһоо эхилхэ ёһотой гэжэ һананаб. Бидэнэр Байгал нуурай эрьедэ ажаһуунабди. Тиимэһээ Байгал тухай эндэ дурдаха шухала. Декларациин ерөөлдө «автономито» гэһэн үгые оруулха хэрэггүй. Юундэб гэхэдэ, союзна Договор соо гансал «республиканууд хоорондын харилсаан» гэжэ бэшэгдэхэ байна бшуу,

Нютагай Соведүүдэй тала дайдадаа, байгаалиингаа баялигуудта дүүрэн эзэн болохо тухай Деклараци соо хэлэгдэхэ ёһотой.

Энээнһээ уламжалан хэлэбэл манай республикын прокурор Москваһаа мэдэлтэй бэшэ, харин республикын Верховно Соведһээ мэдэлтэй байха ёһотой гэжэ һананаб.

Г. Л. САНЖИЕВ, түүхын эрдэмэй доктор:

Бүрин эрхэтэ байлга тухай Деклараци баталан абаха талаар түрүүшын алхам хэгдэбэ гээшэ. Зүгөөр Декларациин проект соо заагдаһан хүсэлэн ба зорилго тухайнь дэлгэрэнгыгээр бэшэхэ хэрэгтэй. «Буряад арад» гэжэ үгэ проект соо, юундэшьеб, нэгэшье дайралданагүй. Гэхэтэй хамта Буряад орон РСФСР-эй бүридэлдэ ородог гэжэ зааха шухала. Үшөө нэгэ ажаглалта: Буряадай АССР юридическэ талаараа бэеэ даанхай байха аргагүй юм, буряад арад тиимэ эрхэтэй байна ха юм. Тиимэһээ энэниие Деклараци соо зүбөөр бэшэхэ хэрэгтэй.

А. Ф. ПОКАЦКИЙ, республикын прокурор:

Декларациин проект соо «эрхэтэн» гэһэн үгэ үгы. Энэ үгэ хэрэгтэйл һэн. Байгал тухай мүн лэ хэлэгдэнэгүй. Гэхэ зуура бидэ Байгал тухай хуули баталан абаха ёһотойбди. Республикын газетэнүүдтэ Деклараци тухай ондоо проект юундэ толилогдоногүйб!

В. К. КУКШИНОВ, Улаан-Үдын городской Соведэй түрүүлэгшэ:

Проект соо дутагдалнууд яһала бии. Эдэ дутагдалнууд тухай яһала хэлэгдэжэ байна гээшэ. Республикын «өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ тухай», «олон национальна республика» «адли тэгшэ эрхэтэй» гэхэ мэтэ үгэнүүд дутаалдана. Тиихэдэ «республикын» хүгжэлтынгөө замые» гэһэн үгэнүүд ойлгосогүй байна.

Ц. Б. БАТУЕВ, ВЛКСМ-эй обкомой нэгэдэхи секретарь:

Декларациин проект соо «Конституци хадаа манай ажабайдалай, ажаһуудалай гол үндэһэн болоно» гэжэ бэшэхые дурадханаб.

И. М. ЗАНДАНОВ, Буряадай эрдэмэй түбэй ахалагша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ:

Республикымнай бүрин эрхэтэ байлга тухай Декларациин проект соо ойлгосогүй юумэн олон гэхэ байнаб. Жэшээлхэдэ, нацинууд хоорондын асуудал тухай юрын лэ үгэнүүд бэшэгдээ. Федерализм гээшэ тон ехэ удха шанартай асуудал. Энээн тухай проект соо мүн лэ үгы. Юрэнхыдөө, республиканууд хоорондын харилсаан адли тэгшэ, өөр хоорондоо худалдаа наймаа эмхидхэлгын, туһалалсалгын эрхэ байдалда үнгэрхэ ёһотой. Энээн тухай Декларациин проект соо мүн лэ хэлэгдэхэ байгаа.

Декларациин проект зүбшэн хэлсэлгэдэ мүн лэ республикын юстициин министр **Ю. Б. Цыренжапов**, республикын Верховно Соведэй Түүрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо **В. В. Саржан**, «Буряад үнэн» газетын редактор **Р. Б. Гармаев**, республикын Верховно Соведэй Хуулиин, хуули ёһоной ба гурим журамай асуудалнуудай талаар саг үргэлжын комиссиин түрүүлэгшэ **Г. К. Языков**, республикын профсоюзуудай соведэй түрүүлэгшэ **Н. А. Розанов** хабаадаһан байна.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ С. Н. Булдаев «түхэреэн столдо» хабаадагшадай хэлэһэн дурадхалнуудые Декларациин эсэсэй проектдэ зүбшэн хэлсэһэнэй удаа нэмэжэ оруулагдаха гэжэ найдуулба.

С. ОЧИРОВ.
манай корр.

ТАСС · АПН
ХИЛЫН СААНАҺАА

ЛИ. Совет-энэдхэг заншалта хани барисаан жэлдэ улам үргэдэжэ, үүсхэ арадуудай ажалай болон ажаһуудалай ябуулгын шэнэ хубидэ дайрадаг болоно. даа почтын хоёр маргажа, хэлхээ холбоо талаар харилсаа холмнай эхин табигдаба. гэй ниислэл хотодо он совет филателист выставкые нээлгэн Энэдхэгэй Хэлхээ холгүрэнэй министр шэвар Мишра иигэжэ лөө. Делидэ болон вада олоной анхаралда лан хамтын хоёр марэ үхибүүдэй зурагууд гданхай. Энэ талаар хоёр оронуудта конуд үнгэргэгдөө һэн. жэ Энэдхэгэй марка һурагша Санджай Адин зураһан Москва-Кремль байна. Харин Р-эй марка дээрэ Киевто ажаһуудаг 11-тэй Воронцовагай Энэдхэгарууһан зурагынь барба.

ЛОНДОН. Урдань десант ябаһан Том Макклин тиин оксаниие нэн тү бүтылхэ соо гаталба. гэхэдэ, тэрэнэй залажа ан онгосонь нимэ юрэ н түхэл маягтай байгаа м, Нью-Йоркһоо гараад, мянган модоной уһан гаталжа, Фолмудта нуолл) 37 хоног болоод, а түгэсхэбэ. Тэрэнэй дэ дүтэлжэ ябахадань, яхтанууд болон катер дээрэ һууһан зон амара. Тэдэнэй дунда һамниинь болон хоёр үхибүүь байгаа. 47-той Макин далай соогуур хэгдэаншалгануудай ветеран тэрэ дүрбэдэхиеэ ганраа Атлантиин океаниие гараба. 1983 ондо оройн 2 метр үлүүтэй утатай ар тэрэ энэ ехэ океае гаталһан юм. Харин 87 ондо һэлюурдэжэ тус иие гаталалгын рекорд тоогоо һэн. 3 мянган тэй милиин зайе тэрэ үдэр соо гаталаа ха юм. Макклинай һүүлшынгээ шалга дүүргэхэдэнь, мэинээд «Гиннесэй туйлалтануудай дэбтэртэ» орохоор байһан хадань заншалта ёһоор нэгэ бүтылхэ шампанска тэрээндэ барюулагдаа.

ПАРИЖ. (ТАСС). Телеэкран дээрэ хүсэ хэрэглэлгэ болон муу муухай ябадал харуулха талаар американ телевидени нэгэдэхи һуури эзэлнэ гээд эрдэмтэд-социологууд тоолоно. Энэ мүрысөөндэ хоёрдохи һуури французуудта олгогдоо гээд «Эвенман дю Жеди» гэжэ долоон хоног соо нэгэ удаа Парижда гаргагдадаг газетэ бэшэнэ. М-6 гэжэ француз телекампаниин болон 5-дахи программын дамжуулгануудта часай турша соо дунда зэргээр 10 алалга, паншалдаан, хүниие сохилго, тэрэниие хүсэрхэн доромжолго болон бусад муухай үзэгдэлнүүдые хаража болохо байна. Ондоо үшөө хоёр телестанцинууд — ТФ-1 болон «Антенн-2» гэжэ телекампанинууд 1 часай турша соо 4—5 нимэ ябадалнуудые харуулдаг.

Телевизор гол түлэб элдэб наһанай үхибүүд харана гэжэ тоолохо болоо һаа, гунигтай дүнгүүд эдэл болоно гээшэ. Юуб гэхэдэ, француз үхибүүн долоон хоног соо дунда зэргээр 14 часай турша соо «сэнхир экранай» урда һууна ха юм. 18 наһатай болотороо дээрэ дурдагдаһан 100 мянга гаран муу муухай үйлэ хэрэгүүдые тэрэ хараха болоно. Тиимэһээ врачнууд болон психологуудай багсаамжалһанай ёһоор эдэ бүгэдэ тэрээндэ горитой нүлөө үзүүлдэг байна.

СОФИ. (ТАСС). Болгариин Социалис партиин (БСП) XXIX съезд 1990 оной сентябриин 22-то нээгдэхэ. БСП-гэй партийна дээдын соведэй Софидо болоһон пленум дээрэ нимэ шиидхэбэри абтаһан байна. Тус партиин бүридэлдэ ородог бүхы платформонуудай болон шэглэлнүүдэй түлөөлэгшэд, мүн БСП-е НРБ-гэй Арадай агууехэ суглаанда түлөөлдэг парламентскэ бүлэгэй депутадууд тус пленумэй хүдэлмэридэ хабаадалсаба.

Ороной түүхэтэ газарнуудаар

ХУУШАН НЭРЭНЬ БУСААГДАХА ГҮ?

МОСКВА. Ородой хуушанай хорёод особнягууд Пречистенкэдэ (мүнөө Кропоткинско үйлсэдэ) зохидоор оршодог. Пречистенкэ «причащение» гэһэн үгэһөө эхиеэ абана. Юундэб гэхэдэ, эртэ урда сагта Новодевичье монастырьта бурханда мүргэхэеэ ошодог харгы знээгүүр гарадаг байһан түүхэтэй.

Пречистенкэдэ посольствонуудай особнягуудай, музейнүүдэй үйлсэ, Уран зурагай академи мүнөө оршоно.

Ниислэлэй түүхэтэ түбтэ оршодог олон үйлсэнүүдтэ хуушан нэрэнүүдыень бусааха тухай Моссовет шиидхэбэри абанхай. Тверская, Остоженка гэһэн нэрэнүүд бусаагдаад байна. Пречистенкэ мүнөө ээлжээгээ хүлеэнэ. Хуушан нэрэнь бусаагдаха гү!

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Лев Толстойдо зорюулагдаһан олондо мэдээжэ бэшэ энэ хүшөө (скульпторынь С. Меркулов) музейн хашаа соо байдаг.; академик А. Д. Сахаровай һүүлэй жэлнүүдтэ хүдэлдэг байһан эрдэмтэ институдай байшан.

ТАСС-ай фотохронико.

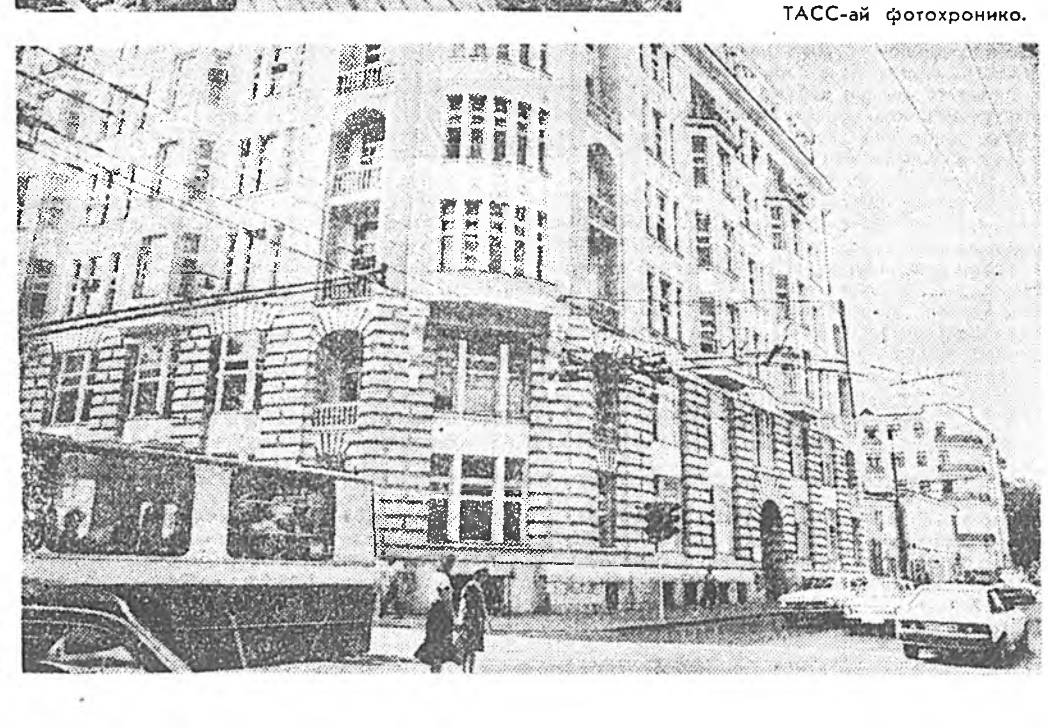

Угай бэшэгэй ула мүрөөр

БАЛЖАН ХАТАН

(Үргэлжэлэл. Эхининь августын 22-ой номерто).

Балжан хатанай эсэгэ болохо Сагаан Лубсантай худа урагай холбоо баталжа, хожомой үдэрнүүдтэ хүбүүн басагаяа айл болгожо түрэ найр хэхээр хэлсэжэ гараа бэлэй.

Энээнэй һүүлдэ Балжаниинь эсэгэ, эхэдээ иигэжэ захина:

— Үхин хүнэй хадамда гарахада, найр хурим хэдэг ёһониинь адагуусан малай ами таһалхын шалтагтай хэрэг болодог. Тиимэ дээрэһээнь таанар, хайрата минии эсэгэ эхэ хоёр, хэрбээ минии хадамда гараха сагай болоо һаань, хурим түрын хэрэгсэл болоходо, шуһата малай аминда бү хүрэгты; сагаан эдеэн, жэмэс хоол, түмэһэн мэтын зүйлөөр түрын хэрэгсэл бүтээхэдэ тааража бшуу!— иимэрхүү заабаринуудые олоор хэлээд, тэрэ дары Балжан хатанай арюун һайхан нюур хара-хүхэ боложо, һонор һайхан сэдьхэлынь уйдхар гашуудалда дарагдаба. Тиигээд огторгойн наранай туяа харахагүй гэр дотор шурган орожо, бэшэ зонһоо бэеэ далдалан, ондоо хүнүүдтэй ямаршье харилсаа холбоо таһалан, тангаригта хатуужалда гэхэ гү, али бүтээлдэ һууһан хүн шэнги байдалда оробо.

Энэ сагта хорчин баргын изагуурай аад лэ ,ойн ангуушанай бүлэ дотор түрэһэн Жинг гэжэ нэрэтэй, арбан юһэн наһанай эхэнэр хүн арадаа ангай арһан абдар үргэлһэн, иимэ нэгэ эхэнэрые харахада, ехэ һонирхолтой, хажуудаа үшөө гурбан нүхэдтэй. Эдэнэр Балжан хатанай эсэгэ Лубсанай гэртэ оробо. Гэрэй эзэн Сагаан Лубсанда тэрэ эхэнэр иигэжэ хандаба:

— Би болбол хажуудаа гурбан нүхэдтэйгөөр хэтэрхы холо хизаар оронһоо танда гэжэ зорюута ерэбэб. Ушар юун бэ гэхэдэ, Дотоодо Монголой солонгууд изагуурай хаан баатар ноён Бүүбэй Бэйлын энээнһээ урда тантай худа урагай холбоо байгуулһан хэлсээнэй ёһоор, танай Балжан нэрэтэй басагые хаан Бүүбэй Бэйлын хүбүүн хан тайжын хатан болгон абаашахын тула зорюуталан ерэһэн хаан баатарай найдалгата дүрбэн зон — түлөөлэгшэнэр мүн гээшэбди, — гэжэ мэдүүлхэдэнь, тэрэ ерэгшэ Жинг эхэнэртэ Балжан хатанай эсэгэ харюусана:

— Минии хэйрата Балжан хадаа хоймор талын холбоо модоной ургаһан түглын урда бултанай саада талын борошэра болсошоһон һэеы гэр дотор һууна. Зүгөөр, ондоо хүнтэй уулзажа, дуу гаралсахагүй гэһэн хатуу тангаригта сэдьхэжэ һууна, — гэхэдэнь, тэрэ Жинг эхэнэрынь Балжанай эсэгэ Лубсанһаа асууна:

— Бидэнэй Балжан хатанай гэрэй хажууда ошоо һаа, болохо гү?

Лубсаниинь харюусана:

— Болоно ааб даа. Гансал шангаар үгэ хэлсэжэ болохогүй, Балжан басагамни бэедээ хоро хэжэ магад. Танай үгэ хүүр дуулахадаа, хаан изагууртан гэжэ мэдэхэ бшуу.

Жинг басаган нүхэдтэеэ Балжан хатанай гэрэй дэргэдэ ошоод, гэрыень гурба дахин тойроод, гэрэйнь нэгэ зүгтэ һууба. Жинг басаганиинь Балжан хатаниие гэртэһээнь гаргажа уулзахын тула нэгэ хэдэн үгөөр хандаад туршаба. Теэд Балжанай талаһаа ямаршье түхэлэй харюу байбагүй. Жинг басаганиинь гомдон сэдьхэнэ: «Энэ сагта Балжан хатантай ушарха хуби заяан гэжэ намда үгыл байба ха юм даа». Уйдхарай үүдэнһээ боложо, тэрэ Балжан хатаниие домоглон дуулана. Энэ домогой данса соо дууниинь байгаагүй. Балжан хатанай тэрээхэн хатуужалайнгаа гэрһээ гарахада, Жинг нэрэтэ басаган хабаатай нүхэдтэеэ хамта нэгэ доро хэлэбэ:

— Түгэс баясхаланта Балжан хатан аа! Наһаяа бүхүүлжэ, ямар ушарһаа хүн зонтой уулзахаяа болёод, гансааран һуудаг болообта? Нюуса тангариг баримталха банди болохоёо һанаа гүт? Иигэжэ хүүхэн һайхан наһаяа нарата дэлхэйн жаргалһаа хохидуулхаа һууна бэшэ гүт? Би болбол танай энэ хатуужал, нюуса тангаригһаа дээгүүр сэнтэй юумэ хэлэхэм. Танай энэ наһанай жаргалай түлөө Дотоодо Монголой солонгуудай хаан нэрэтэй баатар Бүүбэй Бэйлын үе дамжуулан, хаан изагуур мүнхэлхын тула энэ нэрлэгдэгшэ хаанай хүбүүн хан тайжын хатан болгон абаашахын уряал дуулгажа ерээ һэм даа. Тиимэһээ маргааша эртэлэн, гараха наранай туяа доро хан тайжын һууһан ордондо ошохо болобот! — гэхэдэнь, Балжан хатан харюусаба:

— Танай хэлэһэн энэ ушар танай хэлээ, хэлээшьегүй һаа, мэдэгдэжэл байһан юм ааб даа. Хан тайжа болохо хүн намда хабаатай нюур, эдэ гурбан хүбүүдэй алиниинь болоноб? — гэжэ асуухадань, Жинг басаган Балжан хатанда харюусаба:

— Хаан изагуурай Балжан хатан аа, эдэ гурбан хүбүүдэй алиндань танай дуран тудана, тэрэнь лэ танай наһанай нүхэр болохо! — гэбэ.

Балжан хатан энэ харюудань ехэ уурлажа хэлэхэдээ:

— Үнэн сэдьхэлэй үндэһөөр энэ наһанай нүхэр хэхын хүсэлтэй ерэһэн нэгэн байбал, намда ямар нэгэн зохисотой халуун хандалга үзүүлхэ нэгэ хүн эдэ гурбан хүбүүдэй дунда байха ёһотой байгаа. Тиимэ бэшэ һаа, наран зула набша сэсэг мэтэ, минии энэ эдир залуу наһанай жаргалда ямар нэгэн хохидол үзүүлхэеэ ерэһэн хуурмагшадай нэгэн гэбэл, ехэ алдуу болохогүй шэнги. Энээнһээ гадна, эхэнэр түрэлтэ залуу наһанай Жинг нэрэтэ эшэгүүргүй эдэ гурбан хүбүүдтэй нүхэсэжэ, энэ холын хариин орондо ерэ, эмэнүүдэй гэрлэлгын хэрэгээр ябаһантнай залихай ябадалай эхин гээшэ. Ама мунхаг залихай ябадал болбол өөрын бэедэ ямаршье туһагүй, унгэржэ ерэхэдээ, арбан нэгэн алдуунуудай нэгэниинь болохонь дамжаггүй, — гэжэ Балжан хатаниинь мэдүүлэн харюусана.

Энэ сагта хаан Бүүбэй Бэйлын элшэ боложо ерэһэн Жинг басаган баатар хаанай Дай Хун тайжын шэхэндэ иигэжэ хэлэхэ баатай болоно:

— Та, дээдэ изагуурта хан тайжа, эндэ Балжан хатанай арюун сонорто «би болбол танай тусхайта нүхэр болохо Дай Хун тайжа мүн гээшэб» гэжэ мэдүүлээд, хэрбээ танай аман мэдүүлэлгэ энэ арюун хатанай сэдьхэл зүрхэндэ һонирхолтой шэнги байгаа һаань, өөрынгөө үнэн сэдьхэлэй оёорһоо ямар нэгэн хүнэй этигэмээр харюу хэлэгты. Тиигээгүй һаа, та, хан тайжамни, энээнһээ хойшо энэ хатантаяа уулзахатнай, толгойһоо ургажа байһан хоёр эбэрнүүдтэл адли байха.

Иимэ үгэнүүдые дуулахадаа, Дай Хун тайжа хүбүүн хамта ябаһан нүхэдэйнгөө дундаһаа илгаран гаража: «Би тайжа мүн гээшэб!»—гэжэ, Балжан хатанда бэеэ элишэлбэ.

Тэрэ дарыдаа Балжан хатан Дай Хун тайжаяа абаад, тэрэ өөрынгөө һууһан һэеы гэр дотор ороод, урдахи мэтэ хэнтэйшье ушарха, харилсаха, хөөрэлдэхэгүй хажуудань һуужэ байтараа, Балжан тайжа хүбүүндээ гэнтэ иигэжэ хэлэбэ:

— Та, хан тайжа, хаанай хүбүүн гээшэт. Тиимэһээ та эндэһээ уридшалан гэртээ харигты! Хэрбээ намтай хамта замда ябаа һаатнай, минии ядуухан шадалтанай басаган һэн тула, бусад (ондоо) зон хараа һаа, танда эшэгүүритэй байха бшуу. Би өөрөө хожом ямар нэгэн сагта бэлигэй хоорһон үзэгдэлөөр ошожо магадби,— гэхэдэнь, Дай Хун тайжань үнэншэһэн зүрхэнэй оёорһоо Балжан хатанда гуйлтатайгаар хандана. Тиихэдэнь хатаниинь тайжадаа заан һагад хэлэнэ:

— Та хан тайжа аа! Хори буряад изагууртаниие өөрынгөө эсэгэ болохо Бүүбэй Бэйлэ албатын мэдэлһээ гаргажа, та тэдэниие өөрынгөө мэдэлэй албата болгогты! Тиигээ һаатнай, тэрэ орон ошоходоо, танай хатан нэрэтэй ябажа болохоб.

Балжан хатанай энэ түгэсхэлэй үгэдэ хан тайжын зүгһөө нэгэнтэ бэшэ баярай үгэ хэлэгдээ. Тиигээд тайжань нүхэдтэеэ нютагаа бусаба. Тэрэ сагта Балжан хатанай эсэгэ эхэ хоёр Балжан хатаниие Бүүбэй Бэйлэ хаанай хүбүүн Дай Хун тайжын хатан болгон хүргэхын тула найр, хуримай хэрэгсэл Балжан хатанайнгаа уридшалан хэлэһэн заабариин ёһоор, гурил, жэмэс, сагаан эдеэ, архи, дараса зэргын эрхим хоол элбэг һайнаар бэлэдхээд, арбан нэгэн хоногто үдэр һүни болон таһаралтагүй найр олон түмэн зонтоёо хамта үргэлжэлүүлбэ.

Энэ хуримай боложо байха үедэ Балжан хатанай эхэ Сорол нэрэтэ:

— Ай хөөрхэй ганса минии басаган! Эхэһээ түрэһөөр арбан зургаан наһатай сагтань хари хадамай мэдэлдэ үгэхэ болошобобди!—гээд хашхаран, амаараа газар үмхэн ухэдхэн унаад, наһанһаа нүгшэхэ сагайнь ойртоод байхада, энээнэй эрэ нүхэр болохо Сагаан Лубсаниинь ойрын сагта нютагтаа хабаараа суутай болоһон, үргэмжэлэгдэһэн Янжуур нэрэтэ эмгэниие асарба. Тэрэ ерэгшэ Янжуур эмгэниинь Соролдо иигэжэ хэлэбэ:

— Ямаршье эрэ эмын хамтаралга болбол юртэмсын заншал ба хүн түрэлтэнэй залуу наһанай жаргал мүн. Хэрбээ хадамда гарахаяа байһан басагандаа харамсажа үбшэлөө һаа, танай бүлын энэ наһанай жаргал хосорхо жэшээтэй. Таанад хаан худатаяа холбоо мүнхэлхэ, тайжатаяа үриин холбоо бүхэжүүлхэ ёһотойт! Тиигээд уйдхарай хүсөөр үхөө һаа, өөрөөл хохидохош! Хэрбээ басаганайтнай эсэгын гэртэ үлөө һаа, өөрынь бэеын һүүдэрһөө бэшэ нүхэр байхагүй.

Янжуур эмгэнэй иигэжэ хэлэхэдэ, эхэ Сорол нэрэтын уйдхарай үбшэн арилшалай.

Үнөөхи найр хурим үргэлжэлһэн зандаа. Балжан басагандаа бэлэг үгэжэ эхилбэ. Нэгэ аяга соо һүн гэхэ сагаан эдеэнэй дээжэ хээд, Балжандаа үгэхэ дээрээ эхэ Сорол хэлэнэ:

— Хэйрата минии Балжан аа! Арбан зургаан наһа гүйсэтэрөө, эсэгын гэртэ жаргалай эрхээр һууһан аад лэ, одоо хариин хүбүүнэй мэдэлдэ орохо сагшни хүрэжэ ерэбэ. Хадамда гараха сагтаа басаган хүн эсэгынгээ гэрһээ гарахадаа, эхын сагаан һү, сагаан эдеэнэй эрхимые амсан бариха монгол изагууртанай заабари һэн туладань энэ һү амсаха болобош! Энэ ушар эхэ нютагыешни хододоо һануулжа байха, — гээд, энхэ амгалан, эрхэ жаргалангай үреэл табиһан юм.

Эсэгэ Лубсаниинь олон янзын шорой, шулуунуудые унаган үнгэтэй хиб торгон дотор орёогоод, Балжан хатанай гарта барюулжа хэлэбэ:

— Оюун наһан, хүсэн түгэлдэр ябахашни болтогой! — гэжэ үреэл табяад, найр хуримаа дүүргэбэ.

Энэнэй һүүлдэ Балжан хатан иигэжэ хэлэбэ:

— Эсэгэ эхэ хоёрни! Намайе арбан зургаан наһатай болохо хүрэтэрни үргэһэн харюуетнай харюулжа шадангүй, хариин ээдэй мэдэл доро орохо болоһоноо мэдэхэдээ, эхэнэр түрэһэн бэедээ гомдоноб. Ай, халаг, мэдэрэлгүй эдлэл шэнги үлдэбэби! Ашата эжымни, амтата хүхэнэйнгөө айраг һайхан һүнгэйгөөр нойроо хайрлангүй хүхүүлжэ тэжээһэн эжы танаа энхэрнэб! Эсэгэ эхэ хоёрһоо хахасаха саг намда ушарба гү?! Тиимэ болоболни, улхархай нюдэнэйнгөө нёлбоһоор уйдхарай далай баяжуулнам!— гээд, амияа абаха сүлөөгүй орилно.

Энэ сагта Заргаша мэргэнэй Суранзан-Дулма нэрэтэй басаган Балжан хатанда иимэ үреэл табиһан гэдэг: «Тэнгэриин наран дэлхэйе тойрон, агаарта замбуулиниие гэрэлтүүлнэ. Алдар ехэ нэрэтэ эхэнэр түрэлтэ Балжан хатан бэлигтэй хоосон үзэгдэлөөр эжы абаяа эрьежэ байгаарайгты!».

Балжан хатанай хадамда гаража, эсэгын гэрһээ гарахаяа байха сагтаа дуулаһан домог дуун:

Энэ дэлхэйн сэнгэлигтэ
Эжы абаяа энхэржэ,
Харийн газар мордоходоо,
Эжы абаяа хайрланам.
Энгин тэмээнэй зулзагын
Эхэһээ таһархань хайратай,
Эреэхэн зулзагата гүрөөһые
Хорлонгүй үнгэргыта,
Зулзагаяа дахуулан ябаг лэ.
Эхээ дахама унагаяа
Адуунай дунда маныта,
Арьяатан хоролжо магад лэ!

Энэ дуун — Балжан хатанай һүүлэй үгэ мүн бэлэй.

3.

Дотоодо Монголой солонгууд изагуурай баатар Бүүбэй Бэйлэ хадаа Балжан хатаниие бэри болгоод байха сагтаа өөрын албата байһан хориин арба нэгэн эсэгын буряад яһатаниие хүбүүн Дай Хун тайжада албата болгон үгэһэнэй түүхэ оршобо.

Тэрэ сагта тайжа Балжан хатан хоёр хадаа айлай гуримаар хамтарһанай һүүлдэ Дотоодо Монголой солонгууд ангиһаа гаража, зөөдэл, нүүдэлээр ябажа, арбан зургаадугаар зуунай үеэр Хориин буряадай дэбисхэр гэдэг Онон гол шадар һуурижажа, хори буряад изагууртанай эзэн, ахалагша боложо, Дай Хун тайжа Балжан хатан хоёр нэгэ хэдэн жэлэй турша соо амгалан һууба. Энэ үедэ эсэгэ Бүүбэй Бэйлэ хаан хүбүүн Дай Хун тайжа хоёрой бүлэ дотор ёһо зохидгүй зүйл тохёолдоо бэлэй. Энэ ушар тухай Балжан хатан өөрынгөө энэ наһанай эсэсэй үгэ соо оруулаа:

— Балжан нэрэтэ бии болбол хадаа арбан зургаан наһанһаа эхэнэрэй заншалаар мүнөө хүрэтэр нэгэ хэдэн жэлэй хугасаа дотор инаг һууһан эрэ нүхэр хан тайжамни— би шамдаа гомдоноб. Түрэһэн эсэгэ Бүүбэй Бэйлэ хүбүүн Дай Хун тайжа — та хоёр хадаа энээнһээ урда нэгэ эхэнэрээр хатан хэхын зорилготой байгаат! Теэд энэ ушартнай анханһаа мүнөө хүрэтэр үргэлжэлһөөр байһан шалтагаанһаа боложо, таанадай дундахи нүгэлтэ эхэнэрэй жүтөөнһөө боложо минии наһанай эсэс ерэбэ! — Эдэ үгэнүүд хадаа Балжан хатанай хэлэһэн һүүлшын үгэнүүд гэдэг.

ҮЛЬГЭР

Арбан дүрбэдэгээр зуунай үедэ хори буряадай заримаһиинь эхэ нютагһаа нүүжэ ябаһаар, Заян-Наваа гэдэг газар хүрэжэ, тэндэ нютагжан һуужа байтараа, ямар нэгэн шалтагаанаар изагуур нютагаа бусаха дуран хүрэжэ, тэрэ Заян-Наваа нютагһаа наашаа гаража, унда хоолой тула Алтай гол шадар аяншалан ябажа, анхан эхэ нютагтаа үлдэгшэ зонтоёо хамтарһан юм гэдэг. Энэ нүүдэлөөр аяншалжа ябаха үедөө буряадуудай домогложо дуулаһан дуун мүнөө хүрэтэрөө мартагдаагүй. Энэ буряад изагууртанай аяншалжа ябаха замда буряад яһатанай нэгэ эхэнэр ехэ Монгол изагуурай хүндэ хадамда гараһан байгаа ха. Тэрэнһээ үе залгамжалжа ябаһан эхэнэрһээ гараһан Балжан хатан гэжэ үльгэртэй.

* * *

Балжан хатанай түүхые урда сагай Агын дүүмын буряад багша Жалсарай Зоригтын бэшэһэн дансаһаа буулгажа абаһан Онон голой хамниган Сэдэн үбгэнэй дансаһаа дабхар буулгажа абаһан би—**Хэжэнгэ нютагай Хөөрхэ тосхоной Чимит Намсараев.**

(Түгэсхэлынь хожом гараха).

АГУУ ИЛАЛТЫН 45 ЖЭЛЭЙ ОЙДО

ТЭРЭЭХЭН НАМАРАЙ МАРТАГДАШАГҮЙ ҮДЭРНҮҮД

1945 ОНОЙ хабар манай Совет Арми Гитлерэй армиие бута сохёод, Европын зониие фашизмын шуhата hабарhаа сүлөөлөө, Эсэгэ ороноо абараа hааб даа. Майн 2-то Берлин хотые абажа, майн 9-дэ Илалтын үдэрэй мандаhые соносхоо бэлэй. Тиигэбэшье Германиин фашизмын союзник болохо Японой милитаристнуудай арми хүсэтэй зандаа байгаа. Совет гүрэнэймнай зүүн хилые шахардуу байдалда барижа, хэзээшье сагта добтолон орохоор бэлэн байгаа ха юм. Тиимэ шахардуу шанга ушарай байhанhаа Совет гүрэн августын 9-нэй үдэр Япондо дай соносхоод, манай Забайкальска ба Алас-Дурнын фронтнууд Квантунска армиин урдаhаа дайгаар орогон байгаа.

Тэрэ үедэ манай Улаан тугта 1-дэхи арми Алас-Дурнын фронтдо Владивостогой талаhаа дайнда орогон юм. Августын 8-най үдэр манай кавалерийскэ 172-дохи полк сэрэгэй дохёогоор хээрэ гаража, бидэниие—взводно ба эскадронно командирнуудые суглуулжа, Японой газарай топографическа карта үгөө hэн. Тиигэжэ Японой сэрэгые түрихэ тухай юрэнхы сэрэгэй даабари бидэндэ үгтөө. Тэрэ үедэ манай 172-дохи кавполк хадаа Дальневосточно 1-дэхи фронтын Улаан тугта 1-дэхи армиин кавалерийскэ 84-дэхи дивизидэ ородог байhан юм.

Манай дивизи үдэр hүнигүй дабшажа, хахад hүниин хабаар тогтошобобди. Хахад hүниhөө үнгэржэ байхада, манай холые буудадаг артиллери тусхай бэлэдхэл хэжэ эхилбэ. Тэрэнэй дүүрэхэлээр, манай толгой дээгүүр «катюшын» галта hомонууд улаа бутаран шууяшаба. Манай урда тээ байhан үндэр уула бүхыдөө улаан гал дүлэн болошобо. Тэрэ ууламнай «офицерскэ үндэр» гэжэ гурбалжан үндэр уула hэн. Японтоной хилын харуулай бүхэжүүлhэн «ДОТ», «ДЗОТ» гэхэ мэтын барилгатай, япон сэрэгшэдэй байра байhан байгаа.

Артиллерийскэ бэлэдхэлэй hүүлээр бидэндэ захиралта буужа, үүр сайха үедэ добтолгодо оробобди.

Улын оройн хажуугаар байhан дот, дзотой амбразураhаа үхэр буунуудай hомонууд мүндэр мэтээр адхаржа эхилбэ. Зарим үедөө толгойгоо үргэхын аргагүй шууяан, хүнхинөөн болоно. Нэгэ бага үсөөрбэшье, манай полкынхид урагшаа дабхижал ябана.

Түрүүшын эскадронуудай уулын хахад хүрэжэ ябаха үедэ, японтоной пулемёдууд бүришье зай забhаргүй буудажа эхилбэ. Түрүүлэн ябагшадhаамнай олоноймь унаха харагдана. Тэдэнэй хажуугаар 2 бүлэг сапёрнуудые тэдэ дот тээшэ манайхин эльгээбэ хэбэртэй. Тэдэнэй түрүүшын хүнүүдэй дүтэлжэ ошоходо, нэгыень буудажа шархатуулаад, байра руугаа абажа орошобо ха. Бэшэнь дүтэ ошожо, хоёр амбразурые тэhэлжэ, пулемёдой абяа намдуулба. Тэрэ үедэ манай полкын түрүүшын эскадронууд дот хүрэжэ, буудажа байhан нүхэнүүдые тэhэлжэ, үнөөхи суута «үндэрые» гартаа оруулаа hэн. Үндэрэй «нүхэнүүд» соо байhан япон сэрэгшэдые hалгаагаад, манай полк саанань гараа бэлэй. Удангүй үдэрэй хоол маниие дахажа ерэбэ.

hүүлээрнь митинг болобо. Манай сапер хүбүүнэй хүл гарайнь хургануудые hалгаажа, мухар бэеынь гадаhанда шаажа үлгэhэн тухай митинг дээрэ манда дуулгаа hэн. Японой самурайн манай хүбүүдые ямар муухайгаар элдэблэhэн тухай хэлэхэдэнь, бидэ саашадаа бүришье хоротой, ууртай, сухалтай болоо бэлэйбди. Тэндэhээ саашаа Японой газар дээрэ орожо, хилын хажуудахи городые ябадалдаа абаад, саашаа дабхиhаар лэ ябаа hэмди.

Хилэ шадар байhан япон сэрэгшэд hуужа байhан заставаа, hууринуудаа хаяад, ой модоор, уула хадаараа таража, манай сэрэгhээ зайсажа, зарим газарта нюусаар угтадаг (засада) байhан юм. Манай дивизи хилэ шадарай Мулинхэ городые дайлан абаа. Японой гол ехэ сэрэгынь бэhал арын модон соогуур тарашаhан байгаа. Тиигэбэшье япон сэрэгшэдэй дайнай тактика немец армиин тактикаhаа тад ондоо байhан юм. Жэшээлхэдэ, нэгэдэхеэр, Японой сэрэгшэд үдэртөө харагдахагүй аад, hүни болоходо, hэмээхэн, зниргүйхэн дайгаар добтолон ородог байгаа. Хоёрдохёор, добтолгодо ороходоо, манайхиниие хутагалха. Юрэдөө, хутагын, жадын дай хэхэдээ, аргагүй шадамарнууд. Гурбадахяар, япон сэрэгшэд ябаган гүйдэлдэ ехэ hайн, холодо эсэхэгүй, моринд хүсэгдэхэгүй, хадын оройдо гарахадашни, бооридонь хүрөөд ябаха. Гуталынь хадаа эрхы хурганай амяараа байхаар бүтээгдэhэн. Тэрэнь хада өөдэ абиран гүйхэдэ, ехэ туhатай байhан гэхэ. Дүрбэдэхеэр, япон самурайнууд хаандаа ехэ тангаригаа үгэhэн хадаа ондоо сэрэгшэдэй олзо болохогүй. Яаха аргагүй болоходоо, гэдэhээ хаха отолжо гү, али бомбоор өөhэдыгөө тэhэлжэ үхэдэг заншалтай байhан юм. Табадахяар, япон самурайнууд мадаа хутагаар аргагүй мэргэн шэдэжэ, 10—20 метртэ ямаршье юумэ алдангүй, онодог байгаа.

Бидэнэр олон тиимэ ушарнуудтай нилээн дайралдажа, hүниин добтолгодо орожо дайлалдаhан байгаабди. Зарим газарта манай армиин бүхэли взвод, батальон — дууhан хиргагдашаhан ушарнууд байдаг hэн. Тиимэ ушарнууд hүниндөөл болодог байгаа.

Муданьцзян город абаха захиралтатай ябабабди. Тэрэ город нэгэ дахин манай түрүүшын сэрэгтэ абтаад, дахин алдагдаhан байгаа юм. Манай дивизи гурбан талаhаань орожо, тэрэ городые барижа байhан японтонтой шанга тулалдажа, гол хүсыень даража, гартаа абаа. Тэрэ байлдаанда хоёр талаhаа ехэхэн хоролтодо орогдоо.

Дайлажа абаhан городтоо гарнизон сэрэгшэдээ орхёод, hүүлээрнь Хитадай сэрэгшэдтэ тушаажа үгөөд саашаа ябадаг байгаабди,

Тэндэhээ саашаа Улаан тугта 1-дэхи арми Ниньань город тээшэ ошохо ёhотой байгаа. Тиимэhээ манай дивизи тэрэ шэглэлэйнь гол боложо ябаа hааб даа. Харгыдаа ой модотой хадануудые дабажа, намаг, уhа гаталха байгаабди. Дивизимнай нэгэ рото танктай hэн.

Үнөөхи гаталха намагнай бүхыдөө бамбалзуур, ябаганшье хүнэй гарахаар бэшэ. Дээгүүрнь ото модо, мүшэр юу хээ дэбдижэ, хүүргэ болгоод, тэрээн дээгүүрээ түрүүн танкнуудаа, хойноhоонь пушкануудаа, тачанкануудаа гаргажа, арай-шамай хоёр ехэ хабсагай хүрэхэеэ ябахадамнай, дээгүүрнай ниидэжэ ябаhан манай тагнуулай самолёт нэгэ пакет хаяжархиба. Тэрэ пакедыень абажа, дивизиингээ командирта абаашажа үгэхэдэнь, бидэниие суглуулаад, тэрэ иигэжэ хэлэбэ: «Энэ урдахи хоёр хабсагайн хоорондуур гараха ёhотой байгаабди. Хабсагай дээрэ табан мянга гаран япон сэрэгшэд бидэниие тодоод байна. Бидэ энээгүүр яашье гараха аргамнай үгы. Бидэниие дайсад энэл намаг руу шиихаха. Тиимэhээ эндэhээ бусажа, ондоо шэглэлээр ябаха болобобди...» Тиимэ захиралта абаад, бидэ hөөргөө бусахадаа, булта байра дээрээ эрьежэ, түрүүн танкнуудаа урагшань гаргажа, тэрэл харгыгаараа бусаха болобобди. Тиигэжэ ябатарнай, харанхы боложо, түрүүн ябаhан танкнуудай добтолгодо оробо. Бидэ урагшаа гүйлдэжэ танкнуудтаа хүрөөд, тэрэ hүниндөө буудалдажа, үүр сайха тээшэ япон сэрэгшэд хада өөдөө сухарижа, ой руугаа орожо, алуулhан сэрэгшэдээ хаяад зайлаа бэлэй.

Хингаан уулые дабажа, хадын харгыгаар тойрон ябабабди. Хадын оройгоор табигдаhан япон сэрэгэй үхэр буунууд, пулемёдууд манай частиин дүтэлжэ ерэхэтэй адли буудаад лэ, тойбо тодхор хэжэ, урагшамнай ябуулхагүй.

Нэгэтэ манай эскадроной ээлжээн боложо, бидэ дивизиин түрүүдэ гаража, манлайн отряд боложо ябалайбди. Наран орохоёо байба. Манай дивизи үндэрэй гүбээ дабажа, саада тээнь гаража хонохо зорилготой байгаа. Манлайн отрядай хоёр үндэрэй хоорондуур гаража ябаха үедэ хоёр талаhаань буудажа, түрүүшымнай танкые hалгаажархиба. Бидэнэр дээрэ үхэр буунуудай гал адхарба. Бидэ харгыhаа гаража тараад, хойноhоомнай ябаhан дивизидээ дуулгабабди. Тэдэмнай ерэжэ, тэрэ японтоной галта точконуудые дараа hэн. Тиигэжэ хадын саана гаража, часть юугээ тойруулан, найдамтай харуул табяад, тэндээ хонобобди.

Хингаанай хадын харгыгаар ябажа байхада, дайнда дайрагдаhан сэрэгэй машинанууд, бусадшье техникэ хадын хабшал руу халишаhан, тоо томшогүй олоороо харагдагша бэлэй. Үе-үе болоод, япон сэрэгшэдэй гэр байра дайралдаха, үлэhэн хүнүүдынь ой руу тэрьедэжэ арилшажа, үгышье hаа, эгээ баригдаха болоходоо, өөртөө гар хүрэжэ үхэхэ. Тиимэ самурайнуудые үзэхэдэшни, солдат болгондо медальон, хаандаа үгэhэн тангариг, час, бишыхан гэрэл гэхэ мэтын юумэнүүд байгша hэн. Япон сэрэгшэд гансал «рясак» түхэлэй манай винтовкодо адли буутай байhан юм. Тэрэнь хүндэ, томо аад, hомониинь холо ошохогүй. Пулемёдhоо бэшэ, автоматическа буугүй байhан юм.

Сэрэгэй харгыгаар ябажа байхада, жиирэй зон бүлэг бүлэгөөрөө ябажа, ара нюргандаа аргагүй томо ашаа үргэлөөд, бидэнтэй уулзахадаа, хоёр гараа үргэжэ, эрхы хургаяа өөдэнь ёдойлгон:

— Шан-го! Шан-го! — гэлдэжэ ябадаг hэн. Тэрэнь «hайн! hайн» гэhэн удхатай гэгшэ бэлэй. Тэдэ бүлэгүүдтэ олонхинь эхэнэр зон, наhатайшье, залуушье эрэшүүл ябадаг бэйгаа. Тэдэнэй дундуур жиирэй хубсаhа үмдэhэн япон солдат, сэрэгэй хүнүүдшье ябажа болоо. Тиимэ хүнүүд үнгэрөөд, hүүлдэнь таhараад ябаhан манай сэрэгшэдые хороодог ушар гэраа. Тиимэ дээрэhээ бидэндэ захиралта буугаа: **ябаган зоной дунда ябаhан залуу эрэшүүлые бариха, тушааха.**

Хингааниие дабаад ябахадамнай, **сентябриин 3-да дайн дүүрэбэ** гэhэн соносхол ерэлэй. Хээрэ ябаhан бидэнэр бэедээ абажа ябаhан hомонуудаа дууhатар автомадаараа тэнгэри өөдэ харуулан буудажал мэдээбди. Хаа-яагүй «Ура!» хашхараан, хүхилдөөн, дэбхэрэлдээн, собхоролдоон, хүтжэм, хатар, бэе бэеэ тааладаан болоhоншье гээшэнь аргагүй! Сентябриин 3-най үдэр мүнөөшье болотор зүүдэндэ орожо, бидэнэй hанаанhаа юрэдөөшье гарахагүйгөөр хадуугдаhан байдаг.

Дайн, дайн... Тэрээнhээ муухай юумэн үгы!

Тиихэдэ үшөө нэгэ сентябриин 3 минии hанаанhаа гарадаггүй. Тэрэ бол дайнhаа урид Улаан Армиин морин сэрэгтэ абтаhан баяр.

Эрхүүгэй авиатехническэ hургуулида ороод, hарын зайтай болоод, Улаан-Үдэдэ сентябриин 3-да ерэхэдэмнай, хирмаг саhан ороод байгаа бэлэй. Ленинэй үйлсын хойто талаhаа ороходомнай, облвоенкомадай газаа хара мянган хүнүүд байба. Тэрэ үедэ облвоенкомат мүнөөнэй почтамтын урда тээ байhан юм. Тэндэ ошоходомнай, манай нютагай хүбүүд: Гомбо Балданов, Дабаа-Доржо Очиров гэгшэд морин сэрэгэй албанда мордохоёо шууялдажа байба. Тэдэ намтай уулзахатаяа хамта:

— Сугтаа ябая! Морин сэрэгэй албанда! Шпороо ханхинуулан, hэлмээ ялалзуулан ябахабди! — гэжэ байгаад намайгаа хүхеэбэ. Тиихэдэнь би нүхэдэйнгөө үгэдэ орожо, военкомадай комиссарта орожо, hайн дураараа бэшүүлээд, тэдэнэртээ хамта армида мордошобоб. Бидэниие товарна вагондо hуулгажа, Алас-Дурна руу абаашаад, Ханка нуурай эрье дээрэ буулгажархиба. Тэндэ кавалерийскэ 8-дахи дивизиин 115-дахи полкдо оруулагдажа, полковой hургуулиин курсантнууд болобобди. Зарим хүбүүдыемнай 49-дэхи полкдо оруулаа. Манай полкдо Дашидондог Жамсаранов, Содном Хандажапов, Балдан Сотнич, Борис Бадмажапов гэгшэд сугтаа ороо бэлэйбди. Тэдэнэр мүнөө Улаан-Үдэдэ байдаг.

Манай полковой hургуулиин начальник капитан Б. Городовиков байhан юм (энэмнай Эсэгэ оронсо хамгаалгын дайнда Советскэ Союзай Герой болоhон, Хальмагай АССР-эй дахин hэргээгдэхэдэ, КПСС-эй обкомой нэгэдэхи секретарь ябаа). Жамсаранов бидэ хоёр полковой hургуули дүүргээд, отделениин командирнууд байhанаа, Владивостогой сэрэгэй училищида эльгээгдэжэ, тэрэнээ дүүргээд, лейтенант нэрэ зэргэтэй боложо, hэлмэтэ взводой командирнууд болоо бэлэйбди.

Баруун дайнай эхилхэдэ, олонхимнай дайнда мордожо, тэндэhээ олон нүхэднай бусаагүй.

Японтонтой болоhон дайнай сентябриин 3-да дүүрээшье hаа, манай армиин нилээд олон частьнууд Японой газар дээрэ үлэжэ, хэдэн hара дайлалдажа байhан юм. Манай полк дивизитээ үлөөд, хоёр hара үлүүтэй саг соо япон-манжуурай газар дээрэ байжа, ой модон соогуур, хада уулаар хоргодоhон самурайнуудhаа газар уhа сүлөөлжэ, Хитадай мэдэлдэ үгэдэг байгаабди. Тиимэ зорилготой байhан хадаа үдэр бүри япон сэрэгшэдые бэдэржэ, ой тайгаар «агнуури» хэжэ гарадаг байhамди. Нэгэ тиимэ «агнууридаа» гарахадаа, 40 гаран хүбүүдые абаад, hайн буу зэбсэгтэй, маршрутна түсэбтэй дайшалхы даабари абаад гарабабди. Тэрээгээрээ ябажа, заагдаhан хадын оройдо гаража, нэгэ ахалагша сержантда 2 солдадые үгэжэ, тагнуулда эльгээбэб. Тэдэмни гурбан модоной газарта харгыгаа hайн хараад, жалгын саана гаража, бидэндээ дохёо үгэхэ байhан аад, шэмээ аниргүй үгы болошобо.

Бидэ нэгэ бага хүлеэгээд, хойноhоонь тэрэл шэглэлээрнь ябаха болобобди. Хадын хаяада бууходамчай, үндэр ургатай кукурузын поли байба. Тэрэнэй хажууда буужа, моридоо хантайргадаад, 3 бүлэг болоод, кукурузын дундуур ороод, саанань гаран гэхэдэмнай, япон фанзын хажууда 3 сэрэгшэд хартаабха арилгажа hууба.

— Гараа үргэ! — гэжэ бидэ япон хэлээр тэдэндэ хашхарбабди. Тэдэнэр гэнтэ сошожо бодоод, гүйлдэжэ, фанза руугаа ороhоор, хэдэн граната шэдэжэрхибэ. Бидэнэр буудажа фанзын үүдэ руу гранатануудые шэдэжэ, добтолон оробобди. Фанзын хойгуур японтон тэрьелэн гарана хэбэртэй. Фанзыень хүреэлхэ гэжэ команда үгөөд, үүдэ руунь буудажа, фанзада оробобди. Фанза соо томо гэгшын гурбан шэрэм тогоогоо дүүрэн кукуруза, хартаабха шанагдажа байба. Тэрээгээр багсаахада, 3 зуугаад хүнүүдтэ эдеэн бэлдэгдэжэ байгаа хэбэртэй. Фанзын ханаар наарнууд, дэбдихэр, буунууд, бомбонууд гэхэ мэтын буу зэбсэгүүд табяатай. Зүүн-урда углууда томо түмэр боошхо, баруун-урда углууда hолоомон мэшээгүүд обоолоотой.

Түмэр боошхын хажууда ошон гэхэдэмни, тэрээн сооhоо нэгэ япон солдат хутагаа үргөөд нам руу далайба. Хойномни байhан минии адьютант хүбүүн автомадаараа гар руунь сохижо, хутагыень алдуулаад, бидэ хоёр тэрэ солдадтай барилдажа унагаагаад, гар хүлыень уяжа хэбтүүлбэбди. Баруун-урдахи обоохой мэшээгүүдые үргэн гэхэдэмнай, баhа нэгэ япон унтер-офицерэй бодон гэхэдэ, автомадаараа хүл руунь «адхажархихадамнай», тэрэмнай унашаба. Тэдэ хоёр пленнигүүдые абаад, фанзыень галдаад, арба гаран японтониие хороогоод (бэшэниинь тэрьедэжэ арилшоо) бусаха тээшээ ябажа, ехэ жалгын саана гарабабди.

Харан гэhээмнай манай эльгээhэн үнөөхи гурбан «тагнуулшаднай» сазда талаhаань гаража ерэхэ аа гүш! Дайшалхы даабари дүүргэнгүй байhанайнь түлөө ахалагша сержантые элидхэлтэйгээр полкын штабта эльгээгээ hэмди. Дахин тэрэмнай харагдаагүй...

Сентябриин 3-hаа хойшо японманжуурай ой модые самурайнуудhаа сэбэрлэхэ дайнда манай армиин олохон хүбүүд хосороо бэлэй даа.

Октябрь hарын hүүл багаар манай дивизи тэндэхи газар дээрэhээ гаража, өөhэдынгөө нютагай хуушан байрада ерэжэ, байра hууряа заhажа эхилээ бэлэйбди. Япон-манжуурай газар дээрэhээ өөhэдынгөө ябаhан харгыгаар тэхэрижэ, байлдаанда унаhан хүбүүдээ суглуулжа, 1500 гаран сэрэгшэдээ аха дүүнэрэй хүүртэ хүдөөлжэ, томо хүшөө бодхооhон зомди.

Тэрэ дайнай hүүлээр манай дивизиин олон солдат, сержант, офицернүүд орден, медаляар ба үнэтэй бэлэгээр шагнагдаа hэн. Тэдэнэй тоодо би «Дайшалхы габьяагай түлөө» медаляар, Верховно Главнокомандующиин дүрэтэй, гоёхоноор барлагдаhан баярай саарhаар, офицерскэ, парадна нэрэтэ hэлмээр шагнагдаа бэлэйб.

Сэрэгэй албанда 8 жэл соо ябажа, хоёр дайниие морин сэрэгтэ ябажа үнгэргэhэн хадаа **морин эрдэнээ** дурдангүй гараха аргамни үгы гээшэл даа. Буряад-Монголой республикаhаа 1938 ондо Улаан Армида мордоhон хүбүүд булталаа шахуу Алас-Дурнын фронтын морин сэрэгэй бүридэлдэ ороо бэлэйбди.

Буряадай хүбүүд хара багаhаа мориндо дуратай гэжэ мэдээжэ. Мори унажа hураhан, морин hургуулида ябахадаа, бүришье бэрхэ hайнууд гэжэ бүгэдэндэ мэдээжэ байгаа.

Тиигээдшье морин сэрэгтэ hургагдаhан морид гээшэ ондоохон юм даа. Би 115-дахи кавполкдо байхадаа «Згнут» гэжэ моритой байгааб. Тэрэмни намайгаа холоhоо мэдээд инсагаалдаг юм hэн. Моринойспортивна мүрысөөндэ оло дахин шүүжэ гарадаг hэмби. Хүгжэм доро тэрэмни хатарха, фигурна ябадал гоёхоноор харуулха, 2 хүнгэн машина дээгүүр харайжа гараха, добтолгодо ороод, гүйдэл дунданъ буугаад унашахадашни, бусажа ерээд, шамаяа шэншэжэ байха. Юрэдөөл, аргагүй сэсэн морин hэн даа.

hайн морин гээшэ хаанашье ябахада найдамтай. Илангаяа монгол морид гээшэ холын замда эсэхэ сусахагүй, аймшагтай шүрбэhэтэй, хатуу бэетэй, багахан юумэ эдеэд лэ ябажал байха. hүниин сагта төөрэе hааш, шамhаа үлүү замаа мэдээд лэ ябаха. Хаанашье ябаhан юумые холоhоо мэдээд, тиишэнь харан, шэхээ hэртэлзүүлжэл байха. hайн морин дайнай газарта эзэеэ ямаршье үйлэhөө гаргажа болохо. Добтолгодо орохын урда тээ hайн муую мэдэhэн лэ хэбэртэй байгша hэн. Муу юумэнэй болохоо байгаа hаа, мэдээд лэ байха, шамhаа холодохогүй, үнэрдэхэ, инсагаалха, газар сабшаха, юрэдөөл, ондоохон болоод байха. Монгол морёор үни холо ябахада, өөрынгөө эзэн нүхэртэ аргагүй дуратай, үнэн сэхэ hанаатай гэжэ бидэ дайнай газар дээрэ ябахадаал ойлгоо бэлэйбди. Морин сэрэгтэ ябаhан хүбүүд ондоо тээшэ ошохо гү, али гэртээ бусаха болоо hаа, эгээл түрүүн унажа ябаhан моридтоо ошожо, амтатай юумэ үгэжэ, эльбэжэ таалаад, шэлэ, хүзүүень тэбэреэд, hайн нүхэрhөө hалаhан мэтэ боложо таhардаг hэн.

Морин эрдэниин хүлэг гээшэ баатарай үнэн hайн нүхэр байдаг, «даахи доро хүлэг, даха доро баатар» гэжэ ехэл сэсэн мэргэн удхатайгаар хуушанай буряадууд хэлэhэн байдаг.

Т. МЕНЖЕГИИН,
дайнай ба ажалай ветеран.

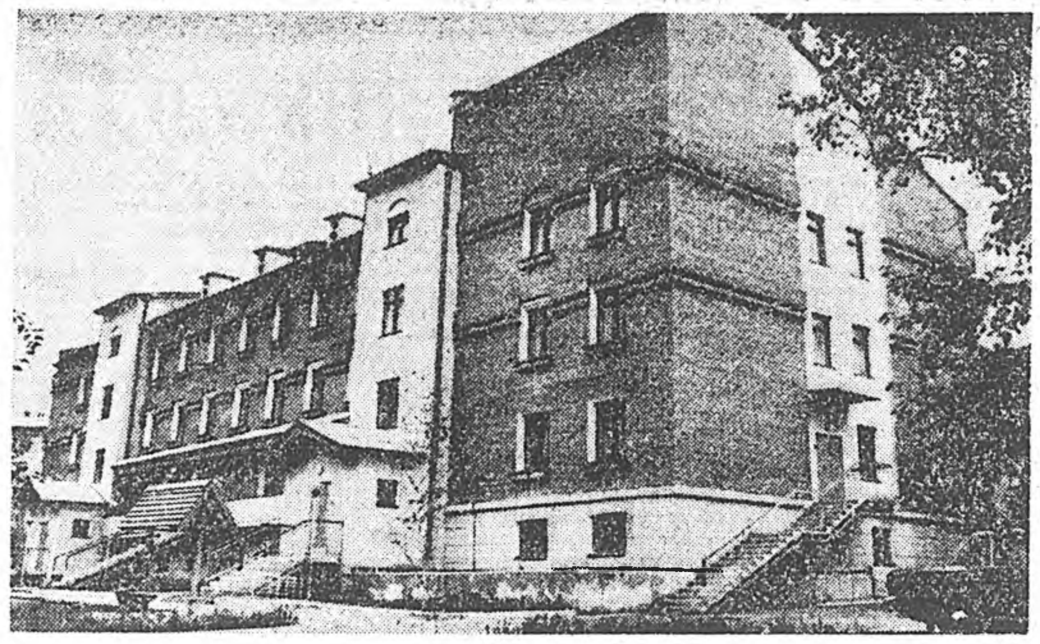

ЭЛҮҮР ЭНХЫЕНЬ САХИХА

(hунгагшадай захяанууд бэелүүлэгдэнэ)

Репортаж

Улаан-Үдэ хотын Советскэ райондо ажаhуугшад ехэшүүлэй болон үхибүүдэй бэеэ аргалуулха больницатай болохо гэжэ үнинэй hанадаг байhан юм. Советскэ национально-территориальна 517-дохи округhоо СССР-эй арадай депутадта кандидадуудаар дэбжүүлэгдэhэн хүнүүдтэй уулзалгын үедэ тус районой hунгагшад больница барюулха асуудалай тон шухала болоhые хурсаар тэмдэглэжэ байгаа hэн. hунгагшадай депутадуудта үгэhэн захяанудай нэгэн бэелүүлэгдэжэ, хотын хүүгэдэй больницын хашаа соо (Трудовая үйлсэ) хирписээр баригдаhан гурбан дабхар шэнэ байшан ашаглалгада hая оруулагдаба.

Баяртай мэдээсэлэй дуулдамсаар, эндэ хүрэжэ ерэхэдэмни, больницын ахамад врачай орлогшын уялгые саг зуураар бэелүүлжэ байhан В. Н. Воронина, багашуулай отделениие даагша М. Р. Ушакова, ахамад медсестра Л. Г. Полозкова гурбан дабхарайнгаа таhалгануудаа соо телефон хайшан гэжэ тааруулжа табиюулха тухай, мүн эмхидхэлэй бусад олон асуудал зүбшэн хэлсэжэ байба. Тиимэhээ эгээл зохид үедэ дайралдаhанаа ойлгобоб. Иимэ hайн, гоё байшандаа ороhоорнь амаршалжа, саашанхи ажалдань амжалта хүсэhэнэй hүүлээр өөрынгөө ажал дүүргэжэ эхилбэб.

— Юу хэлэхэб даа, юрэдөө, аргагүй hайн байрада оробо гээшэбди. Иимэ байратай больница соо хүдэлхэ болоhондоо урматай байнабди. Республика сооhоомнай байха дүтэ наашаашье хүүгэдэй иимэ больница үгы даа,— гэжэ Валентина Николаевна хөөрэнэ. Барилгашад гээшэмнай hайнаар барихаяа hанаа hаа, юумэ жагсаахагүй байна. Арбан жэл соо түсэблэгдэжэ, баригдажа ядажа байhан энэ барилгые «Трансстройн» барилга - заhабарилгын управлениин нэгэ жэл зургаан hара соо барижа дүүргээ. Барилгын шанар муу бэшэ гэжэ харанабди,— гээд тэрэ үгэеэ дүүргэбэ.

— Эндэтнай гансал Советскэ районой бүхы наhанай үхибүүд аргалуулха юм гү?— гэжэ асуубаб.

Отделениие даагша Мария Романовна энэ асуудалдатнай харюусаха гээд, нүхэр Воронина Ушакова тээшэ анхаралыемни хандуулба.

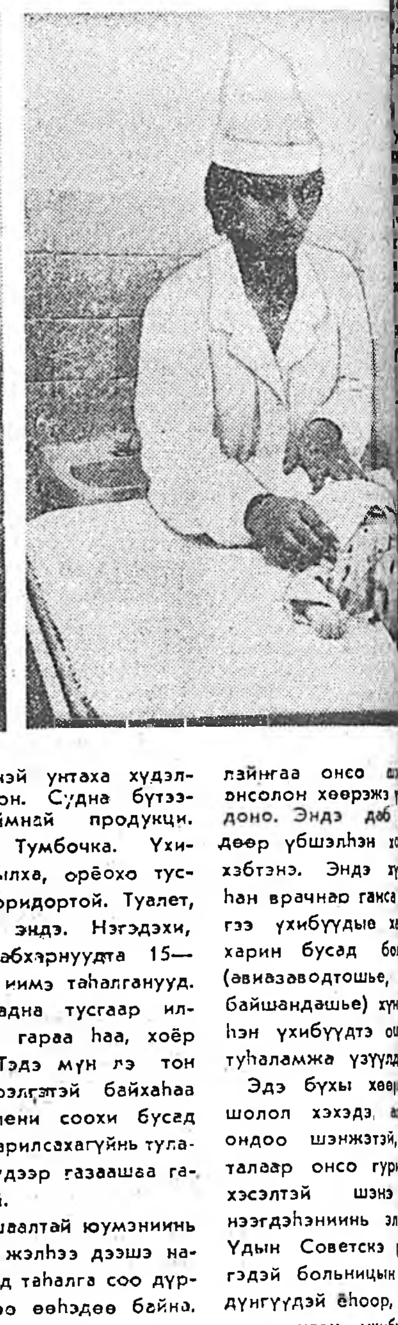

— Зүбөөр нэрлэхэ болоо hеамнай, энэ шэнэ барилгамнай хотын хүүгэдэй реанимациин отделени гэжэ нэрлэгдэхэ зэргэтэй. Тусгаар дэбтэртэ тиигэжэ бэшэгдэхэ. Эндэ Советскэ, Октябрьска районуудай нэгэ hаратайhаа эхилээд, жэл хахадтай хүрэтэр наhанай үхибүүд аргалуулдаг байха,— гэжэ Мария Романовна ойлгуулба.

— hайниинь hайн аад лэ, медсестранууд, санитарканууд дутана. Яажа хүдэлхэ зонбибди?— гээд ахамад медсестра Л. Г. Полозкова сэдьхэлэйнгээ «нюусые» тайлаба хэбэртэй.

Теэдшье медсестра, санитарканууддай больница бүхэндэ дуталдадагынь мэдээжэ юм ааб даа. Харин хүүгэдэй отделенидэ илангаяа дутана. Училищи дүүргээд ерэhэн залуухан басагад удаан тэсэжэ хүдэлнэгүй. Хажуугаарнь байха байраар хашагдадаг гээшэ ааб даа. Богонёор хэлэхэдэ, шиидхэгдэхэ ёhотой асуудалнууд эндэ түрүүшын үдэрhөө гаража эхилэнхэй.

Саашань, Шэнэ отделениин гурбан хүдэлмэрилэгшэдтэй хамта ябажа, байра байдалыень дууhыень хараа hэмди. Үнэхөөрөөшье, нарай нялха хүхөөр үхибүүднай, юу хэлэхэб, hайн больницатай болоо юм байна. Эхэ үхибүүн хоёрой сугтаа байха таhалга харая. Үхибүүнэй унтаха хүдэлгэгдэдэг орон. Судна бүтээдэг заводоймнай продукци. Эхын орон. Тумбочка. Үхибүүгээ мансылха, орёохо тусхай стол. Коридортой. Туалет, ванна — хуу эндэ. Нэгэдэхи, хоёрдохи дабхарнуудта 15—16 hууритай иимэ таhалганууд. Тэрээнhээ гадна тусгаар илгаха хэрэгэй гараа hаа, хоёр бокс бии. Тэдэ мүн лэ тон иимэ түхеэрэлгэтэй байхаhаа гадна, отделени соохи бусад үхибүүдтэй харилсахагүйнь тулада ондоо үүдээр газаашаа гараха аргатай.

Үшөө hайшаалтай юумэниинь гэхэдэ, нэгэ жэлhээ дээшэ наhатай үхибүүд таhалга соо дүрбэ дүрбөөрөө өөhэдөө байна. Дүрбэн бишыхан модон орон дээрэ шэб шэнэхэн матрацууд харагдана. Тусхай мебельтэй. Мөөрхэнүүд дээрэ гүйдэг хайрсаг соо хүүгэдэй нааданхайнууд байна. Эдэ үхибүүдэй эхэнүүд үдэртөө хамта байгаад, hүниндөө ондоо таhалга соо түс тустаа оротой налайжа амарха аргатай байна. Тэндэнь холодильник, душ гэхэ мэтэ бии.

Эндэ үбшэн үхибүүдэй болон харууhалжа байhан эхэнүүдэй байха эрхэ байдал тухай хэлэбэбди. Гэхэ зуура энлэйнгаа онсо... энсолон... доно. ... дөөр ... хэбтэжэ ... hан в... гээ ... харин ... (авиа... байш... hэн ... туhал...

Эдэ... шоло... ондоо... талаа... хэсэл... нээгд... Үдын ... гэдэй ... дүнгү... дэ м... 17,2-ынь ... рин ... хэд ... хүрэхэй. Байгша ... дүнгөөр энэ тоо бү... лохо аабза гэжэ ... дэhэн бии болоо. ... хы зон, түрэлхид...

В. ТОК...

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: ... шэнэ больница; 2. ... нууд Алла Булгатова ... Иванова хоёр ажа...

С. БАЛДУЕВ...

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

РСФСР-эй Компартиин ажал ябуулгын программын проект мүнөөдэрэй номерой нэгэдэхи, хоёрдохи хуудаhануудта толилогдобо.

Тэжээл бэлэдхэлгэ тухай П. Натаевай корреспонденци номерой нэгэдэхи хуудаhанда үгтэбэ. Хориин районой ажахынуудта тэжээл бэлэдхэлгын ябасые автор шэнжэлэн харуулна. Хүлэй совхозой түсэбөөр хараалагдаhан тэжээлэйнгээ хахадые бэлэдхээд байхада, район дотор оройдоол 17 процент түсэб дүүргэгдээ. Үбhэшэд тухай анхаралhаа булта юумэн дулдыдана. Хүлэй, Хасууртайн совхозуудта байдал энэ талаар hайн, хүтэлбэрилэгшэд болон мэргэжэлтэд тэжээл бэлэдхэлгэ дээрэ хүдэлжэ байhан хүнүүд тухайгаа ехэ анхардаг байна. Хориин совхоз тад ондоо байдалтай, АВМ-1,5 агрегадынь муугаар заhабарилагдаhан дээрэhээ ходо эбдэржэ, ажалыень hаатуулна. Бусад олон дутагдалнууд шэнжэлэл сооно дурдагдана.

Мүнөөдэр Улаан-Үдэдэ «Байгал-Мичиган: эдэ нуурнуудые абарая» гэhэн совет-американ түрүүшын театрально-экологическа фестиваль эхилхэнь. Фестивалиин нээлтэ дээрэhээ абтаhан мэдээсэл номерто үгтэбэ.

Хальмагай Элистэ ниислэлдэ «Джангарай» 550 жэлэй ойдо зорюулагдаhан ойн баяр эхилбэ. Энээн тухай Элистэhээ Э. Уланов мэдээсэнэ.

Кино, театрнууд

Театр оперы и балета.
Гастроли Душанбинского государственного Русского драмтеатра им. Вл. Маяковского.
Самоубийство на детской площадке—в 19.

«Дружба»
Удивительная находка, или самые обыкновенные чудеса — в 9-30. Мужчины - проказники—в 11-10, 13, 15, 17, 19, 21.

«Родина»
Мультфильмы—в 10, 16, Обманщики—в 12, 14, 18-10, 20, 21-50.

«Прогресс»
Красный зал—Отпетые мошенники—в 9-30, ... 10, 16-30, 18-50, 2... Зеленый зал—По... 40, 11-40, 13-40, ... Однажды в Аме(рике)... (... се)рии)—в 19-40.

«Октябрь»
Мультфильмы—в 9... идет без останов(ки)... 13, 15, 17, 19, 21.

«Восток»
Пугало — в 15-30, 17, 19, 21.

«Байкал»
Мой муж — инопл(анетянин)... 21.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35—«Безымянный замок» —6 серитэй уран hайханай фильм. 5-дахи сери. 10.35—Фольклорно коллективүүдэй концерт. 11.20—«Дэлхэйе тойрон»—альманах. 12.20—Хүүгэдтэ дамжуулга. 13.20—Мэдээсэлнүүд, соносхолнууд. 13.30—Время. 17.15—Смирнова-Росседэй салон. 17.45—«Наследник»—баримтата фильм. 18.15—Гүрэнэй Бородинай нэрэмжэтэ квартедэй концерт. 18.55—Телевзко. 19.30—Время. 20.00—«16-тай ба тэрээнhээ дээшэ наhатайшуулда». 20.55—«Безымянный замок»—6 серитэй уран hайханай фильм. 5-дахи сери. 22.00—Время. 22.30—«Один вечер с Пласидо Доминго»—хүгжэмтэ фильм. 23.25—Шатанууд. 00.40—Шэнэ hонин.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Үглөөнэй гимнастика. 9.20—Ахалагша классайхидта уран зохёолой дамжуулга. 10.05—Үхибүүдтэ хүгжэмтэ наадан. 10.35—Киножурнал. 10.45—«Три веселые смены»—үхибүүдтэ фильм. 3-дахи сери. «Тайна Фенимора». 11.50—Ритмическэ гимнастика. 12.20—«Семнадцать мгновений вёсны»—уран hайханай фильм. 11-дэхи сери. УЛААН-ҮДЭ. 17.50—Баримтата фильмүүд. 19.00—Байгал. 19.15—Буряад орон. 20.05—«Ажахыгаа шэнэ ёhоор эрхилхэ», Социалис Ажалай Герой, барилгын, архитектурын ба гэр байрын-коммунальна ажахын талаар РСФСР-эй Верховно Соведэй саг үргэлжын комиссиин түрүүлэгшэ Е. В. Басинтай ... 20.50—24-дэхи СПТУ... холнууд. МОСКВА. ... галан нойрсогты, 21.15—Мэдээсэлнүү(д)... чууд. 21.20—37-до... 21.55—СССР-эй ар(тист)... М. Л(авровскиин) «Хор(еографические...)» гэhэн ... «Баб(ы рязанские)»—уран hайханай фильм.

Редактор Р. Б. ГАР(МАЕВ)

НАШ АДРЕС: 670000, УЛАН-УДЭ ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62. отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79 п. Агинское 3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР. Директор 2-40-45. Заказ № 92.